

TARTALOMJEGYZÉK

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ	1
MEDITÁCIÓ	
Kapi Béla: "Temettem..."	4
KEREKASZTAL	
Mit várok (várnék) a zsinattól?	5
Luther a zsinat halogatásáról	5
Dóka Zoltán, Ittész Gábor, id. Magassy Sándor,	
Ittész János hozzászólásai	7
TANULMÁNYOK	
Eduard Schweizer: Protestáns felfogás a lelkeszi szolgálatról I.	16
ifj. Fabiny Tibor: Mit jelent...?	22
ÉLŐ TANÚK	
Interjú Botta István főszerkesztővel	31
DOKUMENTUMOK	
Dóka Zoltán dr. Nagy Gyula püspöknek (1987)	36
Javaslatok (1987)	38
SZÉLJEGYZETEK	
A "Roszik-per" tanulságai (id. Magassy Sándor)	42
Egy interdiktum története (Boleratzky Lóránd)	44
LEVELESLÁDÁNKBÓL	46
TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓK	47-48

KERESZTYÉN IGAZSÁG

Az ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR negyedévi folyóirata.
Független evangélikus teológiai és kritikai lap.

Új folyam 10. szám — 1991 NYÁR

Főszerkesztő: BOTTA ISTVÁN (Tel.: 1-835-092)

Felélős szerkesztő: ifj. FABINY TIBOR (Tel.: 1-886-293)

A szerkesztőbizottság tagjai: DÓKA ZOLTÁN, ITTÉSZ GÁBOR, ITTÉSZ JÁNOS,
id. MAGASSY SÁNDOR

Felélős kiadó: id. KENDEH GYÖRGY (Tel.: 1-662-523)

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1114 BUDAPEST, Bocskai út 10.

Egyes szám ára: 50.- Ft; évi előfizetési díj: 200.- Ft; külföldre: 10 DM
Csekkszám: ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR — BUDAPEST — OTP XI. ker. 529-8145-2

Készült: a PATE Sokszorosító Üzemében, Keszthely

Felélős vezető: BOROSS JÁNOSNÉ

HU ISSN 0865 Törzsszám: 222/91 Példányszám: 900

Engedélyszám: III./EL/20/1989.

A Keresztyén Igazság új folyamát két évvel ezelőtt indította útjára az Ordass Lajos Baráti Kör. Az olvasó az újonnan indult, s most negyedévenként megjelenő folyóirat tizedik számát tartja a kezében. Szerkesztőbizottságunk és a Baráti Kör legutóbbi közgyűlésének értelmében a jövőben a munkamegosztás lehetőségével akarunk élni, s ezért teendőink differenciálását tartjuk indokoltnak. A szerkesztőbizottság javaslata alapján a régi Keresztyén Igazság gyakorlatához hasonlóan lapunknak ezentúl újra lesz főszerkesztője és felelős szerkesztője. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a Keresztyén Igazság egy vagy két személy "lapja" lesz, hiszen a szerkesztés továbbra is demokratikus alapokon történik: a Baráti Kör elnöksége a szerkesztőbizottság javaslata alapján nevezi ki a fő-, illetve felelős szerkesztő személyt, s a szerkesztőbizottság tagjai együtt döntenek a közgyűházi vonatkozású cikkek közlésének vagy elutasításának dolgában. A felelős szerkesztő a szerkesztőbizottság tanácsait figyelembe véve "tervezi" a lapot, a főszerkesztő pedig kontrollálja és korrigálja az összeállított anyagot. Folyóiratunk alapprofilján, amelynek dokumentumai az 1989-es Szerkesztői beközönlő és a Baráti Kör Alapszabálya, nem kívánunk változtatni, ám úgy véljük, két esztendő eltelte után némi "profiligazítást", azaz pontosítást, finomítást, gazdagítást, színesítést, mélyítést kétségtelenül igényel lapunk. Kezdeti célkitűzésünket, az igazság érvényesítésének igényét továbbra sem kívánjuk feladni. Sajnos ez a programunk két év alatt sem vált meghaladottá. Ugyanakkor elszigetelődni sem szeretnénk. Független lapunk kritikai lehetőségével élve mi hatni igyekszünk, gyógyítani a fekélyt egyházunk beteg testén. "Mert növeli, ki elfüdi a bajt" (Illyés). Hadd hívjuk fel olvasóink figyelmét néhány szempontra!

1. Mi nem óhajtottunk "versenylap" lenni. Nem akarunk versenyezni sem a kurrens egyházi sajtóval, de kiváltképpen nem akarunk versenyezni a régi Keresztyén Igazsággal. Tudatában vagyunk elődeink teológiai gazdagságának, s a mai teológiai nyomorúságos időkben nem kívánunk az ő szellemi utódaikként tetszelegni. Azonban hitüket, igazságigényüket, erkölcsi igényességüket, egyszóval "hitelességüket" magunkra nézve példaértékűnek tekintjük. Korunk teológiai sivárságot eredményezett, de mi bíznunk abban, hogy alapállásunkért elődeink is vállalnának bennünket. Ezért mérhetetlenül igazságtalannak és gondjaink súlyosságához nem illő, nem helyénvaló megállapításnak véljük azt, amikor egyesek ilyen helyzetben egy elképzelt "színvonalat" kérnek rajtunk számon. Véleményünk szerint a színvonal nem önmagában érték. Gondoljunk arra, hogy a még pogány Augustinus miképp riadt vissza az evangéliumok szövegének egyszerűségétől, amely akkor számára "színvonalban" messze alatta volt a klasszikus auktorok prózájának! Nekünk itt és most meg kell elégednünk az alaphang megütésével és a célirány kijelölésével.

Egyházunk radikális megújulásának, "reformációjának" hitbéli és teológiai szempontjait ugyanúgy fontosnak tartjuk, mint a pártállam által reánk nehezített egyházellenes struktúrák lebontását. Örülünk a lelkeszi szakfolyóiratunk megjelenülésének. Am az integráló tendenciák mellett (s nem velük szemben) mi tudatosan "protestánsok" maradunk, nemcsak abban az értelemben, hogy a visszaélésekkel szemben tiltakozunk, "protestálunk", hanem a szó egy másik jelentésének megfelelően mi az igazság mellett szeretnénk továbbra is tanúskodni ("pro-testare"). Tudjuk, hogy kisebbségben vagyunk, de a protestánsok mindig is kisebbségben voltak a katolikusok között, akárcsak maguk a keresztyének is a szekularizáció közegében. Ezért bármennyire is hasznos lehet a népszámlálás ("csak kétszázazren vagyunk!"), ilyen "realitás" nem lehet a megújulási törekvéseinkben mértékadó szempont, mert ha Istennek tetszik, akkor a kövekből is támaszthat fiakat Ábrahámnak. Ahogyan negyvenegynéhány évvel ezelőtt, úgy ma is választanunk kell: maradunk-e a reálpolitika, a "biztonságos" középszer útján, vagy rálépünk-e végre a bátor, hitvallásos útra?

2. Mi nem tetszeni vágyunk, nem olcsó sikerre, az elismerésre, vagy a közvélemény dicséretére törekszünk. Nekünk hangsúlyozottan mást, más hangot kell képviselnünk, hiszen olvasóinkat arról akarjuk meggyőzni, hogy nem feltétlenül azok az értékek, vagy azok a "sztárok", amiket és akiket a manipulált és megtesztett egyházi közvélemény annak kikiáltott. Úgy véljük, küldetésünk van arra, hogy a letagadott, rejtett vagy elfelejtett értékeket napvilágra hozzuk, hogy egyházunkban, teológiaiánkban az értékek ugyanúgy lappanganak a megvetettség látszatában, mint ahogy Krisztus dicsősége és nagysága is rejtve van a keresztyén gyalázatában. Luther szavaival: *sub contrario suo abscondita sunt*. Ma már világi téren, filozófiai irányzatok is felelősek arra, hogy az igazság sohasem a tökéletesség pompájában, egy gondolati rendszer középpontjában fedezhető fel, hanem sokszor a periférián, a töredezettségben, a kiszolgáltatottság sebezhetőségében.

3. Folyóiratunkban egyszerre akarjuk képviselni a régit és az újat. Meggyőződésünk, hogy az új sohasem a semmiből születik, hanem a legtöbb innováció mögött ott van valamilyen régi érték újjáélesztésének vagy megelevenítésének igénye. A régi Keresztyén Igazság számait olvasgatva sokszor meglepődve fedezünk fel a mai kérdéseinkre adott izgalmas, aktuális válaszokat. Ilyen írások újraközlését tudatosan vállaljuk. Hálásak vagyunk azért, hogy van az ígére, a hitvallásainkra mutató tiszta hagyományunk, amelynek akkor is volt üzenete számunkra, amikor azt meghaladottnak és régimódinak tartottak.

4. Olvasóink kérésére a jövőben szeretnénk az egyháztagjainkra kívülről leselkedő veszélyekre is reagálni, hiszen nemcsak a belső tehetetlenség gátolja a megújulást, hanem a külső szellemi erők, a tévtanítások több oldalról is rombolják egyházunkat. Hallani ma olyan véleményt, hogy a 20. században már

nem illik "eretnekségről" beszélni, pedig a tiszta tanítástól való legkisebb eltérés ugyanolyan káros, vagy végzetes, mint egy elcsúszott hang egy zeneműben, mint egy milligrammnyi túladagolt gyógyszer, vagy mint egy apró orvosi hiba a műtőasztalon. Ezért a jövőben foglalkozunk majd a divatos, virulens vallási mozgalmakkal, hiszen néhány irányzattal olvasóink már a televízió csatornáin is találkozhattak. Magyar népünkben a szellemi-léleki szomjúság ma igen erős, de a differenciálás képessége nem adatott meg még mindenkinek. Szólunk kell majd a pápalátogatás elvi nehézségeiről is. Olvasóink visszajelzését továbbra is várjuk. Szerzői gárdánkat szeretnénk tágabbra nyitni. Kérjük azokat, akik célkitűzéseinkkel egyetértenek, s ügyünket előbbre akarják vinni, hogy hozzászólásaikkal, cikkeikkel vagy tanulmányaikkal gazdagítsák folyóiratunkat, szolgálják ők is a keresztyén igazság gondolatát! Az idő napfényre hozza igazát: veritas filia temporis — tanítja a régi latin mondás. "Mert nincs olyan rejtett dolog, amely le ne lepleződne, és olyan titok, amely ki ne tudódna." (Mt 10:26)

Budapest, 1991. április hó

A felelős szerkesztő

- - - - -

A "régi" Keresztyén Igazság 1934-1945 között jelent meg minden hónap elején. Főszerkesztője d. dr. Prőhle Károly (1875-1962), a felelős szerkesztője dr. Karner Károly (1897-1984) volt. A Sopronban szerkesztett folyóirat benső címlapján a következő szöveg volt olvasható:

"A Keresztyén Igazság az evangélikus egyház szolgálatában áll. Az evangélium üzenetének korszerű tolmácsolásával törekszik segítséget nyújtani egyházunk művelt tagjainak ahhoz, hogy életüket és gondolkodásukat Krisztus igéje irányítsa. Ezért a Keresztyén Igazság az egyházi és társadalmi élet összes aktuális problémáit megvilágítja, tájékoztat a különféle szellemi áramlatok felől, figyelemmel kíséri a teológiai kutatás munkáját és arról közérdekű tájékoztatást ad. Különös súlyt helyez a Keresztyén Igazság arra, hogy ezen célkitűzés szolgálatában értékesítse a modern Luther-kutatás eredményeit és egyházunk elfeledett értékeinek feltárásával nevelje az evangélikus öntudatot. Mindezzel a Keresztyén Igazság munkálja evangélikus egyházunk szellemi erőinek a hitvallás-hűség alapján való tömörítését és egyházi életünk megújítását."

Rettenetes éjszakáim voltak! Álmatlanul, nyitott szemmel meredtem az éjszakai sötétségbe. Temettem! Napokon át mindig temettem! Mérheteretlen nagy koporsóba helyeztem dunántúli egyházkerületemet; összeszedtem minden gyülekezetét, iskoláját, intézményét, régi papok, tanítók, tanárok és világi vezetők seregét. Beléhelyeztem mindezt abba a mérhetetlen nagy fakoporsóba. Azután le akartam zárni annak fedelét. És ekkor a négy égtáj felől nagy zuhogás hatolt lelkembe. Évszázados temetők megnyílt sírjaiból csontváz prédikátorok, hosszú, feketekabátos oskolamesterek, ó graduált cipelő emberek serege özönlik elő: a föld mélyén pihenő Dunántúl!

Eltörölhették a föld felett levő Dunántúlt, a temetők szájaiból feltört a föld mélyén még mindig élő halhatatlan Dunántúl! Politikai érdekből lehet egy új egyházi térképet rajzolni. Könnyű megriasztott papok szájára lakatot verni. Könnyű félreállítani régi hű, rátermett vezéreket és könnyű helyettük engedelmes bábukat, csinált nagyságokat vezető állásba helyezni! De a múltat nehéz legyőzni! Hogyan helyezzem el mindazt abba a hatalmas fakoporsóba, melyet számára készítettek.

És a csontemberek kezében Biblia mozdul! És a csontajkukat nem lehet lakattal lezárni! Szólnak, beszélnek, vádolnak, ítéletet mondanak!

Őh a történelmi múlt félelmissé válik azokra, akik erőszakkal és hazugsággal meghamisítják a történeti valóságot és elárulják a történelem régi, hamisítatlan igazságait.

Az egyházkerület kivégzésekor nem adtak ki gyászjelentést. Pár soros zsinati határozat az egész, de a mondat végére Isten keze rájegyezte hívó emberek bizodalmit:

"A feltámadás reményében.

(Kapi Béla püspök emlékiratából)

MIT VÁROK (VÁRNÉK) A ZSINATTÓL?
(Szerkesztőbizottsági beszélgetés)

(Szerk. bev.)

Folyóiratunk múlt számában kísérleteztünk először egy új rovat-
tallal, amit "Szerkesztőbizottsági beszélgetés"-nek neveztünk,
s úgy véltük, hogy egy témának ez az újszerű megközelítése
leginkább a "Kerekasztal" sokak számára már ismertebb formájá-
hoz hasonlítható. Egyesek bírálták, hogy miért nem hívtunk
asztalunkhoz olyanokat, akik nézeteinkkel ellentétesen gondol-
kodnak. Véleményünk szerint ez nem szükséges, hiszen nem min-
den "Kerekasztal"-nak kell "ellenzéki" kerekasztallá válnia.
A szerkesztőbizottsági kerekasztal vagy beszélgetés akkor is
érdekes és tanulságos, ha a nézetek nem feltétlenül ütköznek.
Visszajelzéseink alapján olvasóink örültek a személyes, kötet-
len hangnak, s jónéhány olvasónkkal együtt mi magunk is meg-
lepődtünk azon, hogy végülis egység volt megközelítésünk kü-
lönbségében. Talán az ilyen "többszólamú" szerkesztés job-
ban mozgatja az olvasó képzelőerejét mint egy hagyományos re-
cenzió vagy egy nyilatkozat. Jelen számunkban szerkesztői-
bizottságunk néhány tagja most is az asztal köré ül, s arról
beszélgetünk, hogy ki mit vár az 1991. június 8-án kezdődő
zsinattól. Ezúttal azonban "vendégünk" is van, név szerint
Luther Márton, akinek a Schmalkadeni cikkek bevezetőjében meg-
fogalmazott, a zsinat halogatásáról szóló gondolatait ma na-
gyon is időszerűnek tartjuk. A részletek Luther Márton négy
hitvallása című kötetből (Budapest, 1983, 271-273. old.) valók.

LUTHER MÁRTON

III. Pál pápa tavaly pünkösdre zsinatot hirdetett Mantuá-
ba. Utóbb eltette Mantuából és a mai napig sem lehet tudni,
hová akarja vagy tudja tenni. Nekünk azonban föl kellett ké-
szülnünk arra, hogy vagy minket is meghívna a zsinatra, vagy
meghívás nélkül kiátkozna bennünket. Ezért kaptam azt az uta-
sítást, hogy foglaljam tételekbe tanításunkat, és állítsam
össze arra az esetre, ha tárgyalásra kerülne a sor, s hogy így
kitűnjék, miben és mennyit engedünk vagy engedhetünk a pápis-
táknak és mi az, ami mellett mindvégig kitartunk és megmarad-
unk.

Ennek megfelelően állítottam össze ezeket a tételeket és
átadtam azokat hitfeleinknek. A mieink elfogadták és egyértel-
mű vallástétellel elhatározták, hogy — ha a pápa övével együtt
mégis rászánná magát egyszer, hogy család és ámitás nélkül,
komolyan és őszintén igazi szabad zsinatot tartana, ami köte-
lessége volna — nyilvánosan átadjuk és hitünk megvallásaként
előterjesztjük.

A zsinat halogatása

A római udvar azonban olyan borzalmasan fél a szabad zsinattól és olyan szármalmasan kerüli a világosságot, hogy már a maga pártján levőkből is kiölte azt a céménységet, hogy a szabad zsinatot valaha is megtűrné. Arról nem is szólva, hogy maga tartson ilyent! Az emberek méltán és joggal botránkoznak meg és kedvetlenednek el ezen, mert azt látják ebből, hogy a pápa szívésben veszi, ha az egész keresztyénség veszendőbe megy és minden lélek elkárhozik, semhogy önmagát és övéit egy kicsit is megreformálja és a maga zsarnokságának határt szabjon.

Ezért mégis úgy döntöttem, hogy egyelőre nyomtatásban nyilvánosságra hozom ezeket a tételeket, arra az esetre, ha előbb találnék meghalni, mint a zsinat összeűl. (Ezt egészen biztosra veszem és remélem.) Hiszen a világosságot kerülő és a napfénytől irtózó gazemberek olyan szármalmasan erőlködnek a zsinat elhalasztásán és megakadályozásán! Akik túlélnek majd engem és itt lesznek, mutassák be ezt a bizonyágtételemet és hitvallásomat azon a hitvalláson kívül, amelyet már korábban kiadtam, s amely mellett a mai napig megmaradtam és Isten kegyelméből a jövőben is megmaradok...

Szükség van a reformáló zsinatra

Valóban, igen szeretnék megérni egy igazi zsinatot, mert vele sok ügyön és emberen lehetne segíteni. Nem nekünk van szükségünk rá, hiszen a mi gyülekezeteink Isten kegyelméből már a tiszta ige világosságában, a szentségek helyes használatában, a különböző hivatások és igaz cselekedetek ismeretében élnek. Ezért mi a magunk részéről nem törődünk a zsinattal, mert ilyen dolgokban semmi jobbat a zsinattól nem remélhetünk és nem várhatunk. Ellenben látjuk a püspökségekben mindenfelé a sok megüült és elhagyatott parókiát, hogy az embernek a szíve szakad meg. Sem püspök, sem káptalan nem törődik azzal, hogyan élnek és hogyan halnak meg a szegény emberek, akikért pedig szintén meghalt Krisztus. És ezek mégsem hallgathatják Őt, amint beszél velük, mint az igazi Pásztor juhaival! Megborzadok és félek, hogy egyszer majd Ő küldi el angyalait zsinatot tartani Németország ellen, s valamennyiünket mindeztől elpusztít, mint Sodomát és Gomorát, mert galád módon csúfot űzünk Belőle a zsinattal.

DÓKA ZOLTÁN

Itt fekszik előttem annak a levélnek a másolata, amelyet 1987. március 22-én Nagy püspöknek írtam,* s amelyben tudomásom szerint elsőként vetettem fel, hogy tartsunk zsinatot egyházunkban. Sajátos helyzet volt! Testvéri szó-mozgalmunk belsőleg már szétesett. Káldy püspök betegségét ugyan titkolták, mégis egyre inkább köztudott lett, hogy nem fog felépülni. Híre járt, hogy le akarják mondatni, de senki nem meri megmondani neki. Ekkor írtam az említett levelet, majd személyesen is beszélgettünk Nagy püspökkel egyházunk helyzetéről. Javaslatom az volt, hogy kezdjünk hozzá a zsinat előkészítéséhez. Eközben eldőlhet a beteg püspök sorsa. Nem szabad lemondani, mert az a halálát okozhatja. Nagy püspök mindkét javaslatomat határozottan elutasította. A zsinatot irreálisnak, Káldy lemondatását halaszthatatlanul szükségesnek mondta. Nehezményezte, hogy a püspöki hatalom visszaszorítását szorgalmazom. Javasolataim elutasításában nem csak az ő törekvése nyilatkozhatott meg a püspök-elnöki rangra, hanem az ÁEH szándéka is: a szoros személycserével látták kívédhetőnek az ellenzék esetleges közbelépését a püspöki szék betöltésénél. (A Káldy-Harmati "melegváltásnál" is szorosabb volt később a Nagy-Szebik váltás.)

A fenti levél alapján hamarosan, még május elején javaslattervezetet írtam, amelyben felvázoltam egyházunk megújulásának egy lehetséges koncepcióját. Ennek befejező, 7. pontja így szól: "Javaslatunk általános helyeslése és hivatalos elfogadása esetén zsinatot kell tartani egyházunkban. Egy szabad, minden szempontot és javaslatot szóhoz jutni engedő zsinat tartására nagyon érettnek látjuk az időt. Ezt erősíti az a tapasztalat is, hogy az 1966-ban alkotott és 1967. január 1-én hatályba lépett törvénykönyv egyfelől rendkívül hiányos, másfelől számos teológiai és egyházjogi hiba található benne. Javaslatunkkal arra is szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy Káldy püspök úr nyugdíjba vonulása után egy új püspök választása várhatóan ismét megosztaná erőinket, de semmit nem oldana meg belső kérdéseinkből. Ezért javasoljuk, hogy a püspökválasztásra való készülődés helyett összpontosítsuk minden erőnket küldetésünk és egész egyházi életünk alapos teológiai átgondolására. Enélkül ismét csak a személycentrikus egyházi élet útvesztőibe tévedünk és elodázzuk, sőt akadályozzuk a mindnyájunk által szükségesnek tartott, valóságos megújulást."

*A levelet lásd a Dokumentumok között. (Szerk.)

A tervezetet sokaknak elküldtem, és sok egyetértő választ kaptam. Kb. 60-70 kolléga kész volt az aláírásra is. Hatását azonban lefékezte, sőt egy időre le is állította Káldy püspök halála. Történelmi tény, hogy temetése napján hagyta jóvá a pártállam elnöki tanácsának elnöke Harmati Béla püspökké választását, és csak napokkal később ült össze a kerületi presbitérium, amelynek el kellett volna indítania a püspökválasztást. Ekkora önkény és törvénytelenység közepette a zsinat gondolata nyilván nem volt népszerű az állami és egyházi hatalom birtokosainak szemében. Az ÁEH és Nagy püspök által hatalomba emelt új vezetők nem utasították el ugyan a zsinat és a strukturális változások gondolatát, de tagadták annak sürgősségét. Frenkl Róbert, aki egyetlen jelöltként lett a Déli Kerület felügyelője, egy külföldi nyilatkozatában a rá jellemző kétértelműséggel ezt mondta: "Minden jogos igény kielégíthető az adott struktúrán belül is. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ne lennének szükségesek strukturális változások." (Lutherische Monatshefte, 1987. szept.) Harmati Béla pedig püspöki székhelyében nyilatkozott hasonlóan: "Egyházunk jelenlegi szervezete, törvényei, berendezkedése és szokásai nem teszik lehetetlenné a spirituális megújulást. Élni kell azokkal a lehetőségekkel, amelyeket megkaptunk, és amelyek ott vannak előttünk. Egy új törvényeket alkotó zsinat összehívása csak gondos előkészítés után és a magnus consensus jegyében lehetséges." (Ev. Élet 1987. nov. 1.)

Még folyt a püspökválasztási színjáték, amikor — 1987. augusztusában — a szétesett Testvéri szó-közösség hű tagjai, új tagokkal is gazdagodva, összejövetelt tartottak és ott újrafoglalmaztuk májusi javaslatomat. Figyelembe vettük a beérkezett kritikákat és a Káldy püspök halálával bekövetkezett új helyzetet. Tudatosan nem reflektáltunk a püspökválasztásra, viszont kifejeztük, hogy a zsinattartást változatlanul szükségesnek és időszerűnek tartjuk.

A javaslat végleges szövegét, amelyet a mostani számunk dokumentum rovatában teszünk közzé először, tizenhatan írtuk alá és 1987. augusztusi keltezéssel elűldtük az elnökségeknek minden szinten, valamint a Teológiai Akadémia tanárainak és hallgatóinak. Az iratot nem kampány elindítására szántuk, hanem arra, hogy ébren tartsuk a zsinat gondolatát, s egyúttal ötletet adjunk a továbbgondolkodáshoz. Mindkét célt elértük. Hiszen a zsinattartás igénye azóta csak nőtt, erősödött, s mára már egyházunk legaktuálisabb kérdése lett. Gondolataink is hatottak. Hivatalos és egyéni megnyilatkozásokban mindig újra találkozunk velük, ha a nyilatkozók általában nem is használnak idézőjelet.

E történeti visszapillantás után a teljesség igénye nélkül szeretnék rámutatni néhány, javaslatunkból következő hangsúlyos pontra, és azokhoz, az összeülő zsinatra és néhány mostanában megjelent zsinati cikkekre is tekintve, megjegyzéseket fűzni.

1. Javaslatunk egyetlen alapgondolata, amelyből minden más következik, az evangélium primátusa. Krisztus evangéliuma az egyház létének forrása is, feladata is. Ez a legfőbb realitás, amit minden más – statisztikai, szociológiai, történeti és tradicionális – realitásnál komolyabban kell vennünk, sőt az egyetlen valóság, ami az egyházat élteni és hitelesíti. Ezért kell az egyház egész életét az evangélium mértéke alatt szüntelenül vizsgálni, reformálni. Ezért volt hibás javaslatunknak az a bírálata, amely a lelki és a strukturális megújulás igényét szembeállítja az előbbi javára. A Szentlélek az evangélium által azonnál és egyszerre az egész élet megújulását indítja el azokban, akik őt befogadják, akár az egyes ember megtéréséről, akár az egyház "megtéréséről", a reformációról van szó. A strukturális megújulás halogatása, bármilyen okból, gyanúsá teszi a lelki megújulás őszinteségét is. Azok a "néhányan" viszont, akik Harmati püspök székfoglalójának javaslatunkra célzó mondatai szerint "a strukturák kérdését az első helyre teszik", és primitív módon azt állítják, hogy az új strukturából nőhet ki a hitbeli megújulás és az egyházi egység, egyszerűen nem léteznek. Ez a bántó, szeretetlen eljárás, amely a valóságban nem létező torzképet kreál és ráfogja ellenfeleire, hogy megcáfolhassa és lejárathassa őket, a pártállami egyházvezetés állandó módszere volt.

2. Az evangélium primátusából, mindent meghatározó elsődlegességéből tehát nem a lelki és a strukturális szféra szétválasztása következik, hanem a tanítás és az életvitel megkülönböztetése. E kettő sorrendje valóban fontos, hiszen Isten igéjének tanításából, hirdetéséből születik a keresztyén életvitel. Ezért nem tetszőleges kérdés, hogy a zsinat foglalkozzék-e az egyház "hitelvi alapjaival", vagy csak az egyház új, törvényes életrendjét határozza meg. Milyen ház az, amelynek nincs alapja? (v. ö. Máté 7,24-27.) Milyen törvénykönyv az, amelyik nem mondja meg, hogy mire támaszkodik? Persze az is lehetséges, hogy egy egyházi törvénykönyv kimondja Isten igéjének primátusát, mégsem arra épít, hanem egy emberekre centralizált strukturát kényszerít az egyházra. Erre példa az 1966-os törvénykönyv.

Ugyanakkor nem mindegy, hogy az egyházi törvénykönyv hitvallásos bevezetője mit tartalmaz. Nem feltétlenül szükséges, hogy egy zsinat új hitvallást alkosson. De mindenképpen feladata, hogy a Szentírás és a már meglévő hitvallások alapján állást foglaljon vitássá lett dogmatikai kérdésekben. Ilyen

mindenekelőtt az ún. diakóniai teológia, amely dogmatikai alapot adott annak a hamis struktúrának, ameltől most a zsinatnak meg kell szabadítania egyházunkat. Viszont nem feladata a zsinatnak, hogy a kor aktuális etikai, szociáletikai kérdéseiben (politika, társadalom, gazdaság, tudomány stb.) állást foglaljon, hiszen ezekben a kérdésekben azonos hitvallású kereszténynek véleménye is különbözhet.

Arra bizonyára szükség lesz, hogy a zsinat a saját sorából és más szakemberekből, akik nem tagjai a zsinatnak, szakbizottságokat küldjön ki egy-egy konkrét kérdés véleményezésére. De ennek és minden egyéb hitvallásos és strukturális kérdésnek az eldöntése kizárólag a zsinat jogköre és feladata lesz, nem pedig az országos presbitériumé és közgyűléssé. Ezeknek nincs joguk és senkinek sincs, a zsinatot előre megfosztani saját jogköreitől, ahogy ezt Harmati Béla kilátásba helyezi egyik zsinati cikkében (v. ö. "Zsinat és hitvallás", Ev. Élet 1991. március 17.), és ahogyan ezt máris teszik az ún. központi előkészítő bizottságok (v. ö. Koczor Miklós "Zsinati előkészületek a központi előkészítő bizottságokban" c. cikkét! Ev. Élet 1991. március 24.) Az ilyen "előkészített", azaz előre kiskorúsított zsinat a pártállami struktúra tipikus öröksége, amely világosan jelzi, hogy egyházunkban ma is diktatúra van.

3. Az evangélium primátusából következik az ún. gyülekezeti elv, amely egyházunk jogi szervezetének régi alapelve. Eszerint egyházunkban "a hatalom forrása a gyülekezet". (v. ö. az 1934-37-es EII. tc. 4. §) A második világháború után szokás volt erre az elvre hivatkozva bizonyítani, hogy egyházunkra régen is jellemző volt a "demokratikus" gondolkodás. Valójában nem társadalompolitikai megfontolásból, hanem az evangélium primátusából következik, hogy a gyülekezet álljon egész egyházi struktúránk középpontjában. Hiszen itt folyik az evangélium hirdetése! Teológiaiilag elégtelen, sőt szakszerűtlen az az indoklás, hogy "az emberek, a gyülekezetek még jól ismerik egymást". (v. ö. Harmati Béla "Zsinati realitások" c. cikkét! Ev. Élet 1991. ápr. 21.) Az evangéliumcentrikus egyház szükségképpen gyülekezetcentrikus is. Pozíciók, testületek, intézmények, területek meghatározásánál innen kell kiindulni, hogy egyházunk visszanyerje helyes belső egyensúlyát. A "hatalom szó az 1934-37-es törvénykönyvben a gyülekezeteknek ezt a centrális, meghatározó szerepét jelenti. Jogi fogalom tehát, amely teológiaiilag a törvény és nem az evangélium fogalmához tartozik. Ezért alapvető teológiai tévedés azt szembeállítani Jézus Krisztus hatalmával, ahogy Harmati Béla teszi, imént idézett cikkében, és így indokolni egy "felülről" építkező, a gyülekezeti autonómiát elvető, hierarchikus struktúrát, amelyet a pártállam kényszerített a protestáns egyházakra, és amelyet a jelenlegi egyházvezetés egyre leplezetlenebbül éppen a zsinat által akar prolongálni.

4. A lelkeszi szolgálat helyes értékelése is csak az evangélium elsődlegessége felől történhet. Mivel a lelkesz az evangélium nyilvános hirdetésének elhívott szolgálója, ezért jelentőségét nem gyengítheti sem az egyetemes papság elvének túlértékelése, sem hierarchikus tendenciák. A lelkesz a frontkatona, akinek harcát minden oldalról segíteni kell. Az elmúlt évtizedek lelkeszcenrikus gyülekezetmodelljét nem a lelkeszek hozták létre, hanem mint az egyházpolitikai kurzus által reájuk kényszerített, rendkívül nehéz terhet hordozták. Az új struktúrát úgy kellene kiformálni, hogy a lelkesz végre csak lelkesz lehessen, és ne kelljen neki egyúttal jogi, gazdasági, pénzügyi, építkezési stb. szakemberre és alkalmi segédmunkássá is válnia. A jogos és szükséges paritás elve, amely lelkeszek és laikusok közös felelősségét jelenti az egyházért, eltorzult értelmet kap, ha reá hivatkozva, laikusok prédikálni akarnak, miközben természetesnek tartják, hogy a lelkesz villanyt szerez a templomban; vagy fűvet kaszál a templomkertben.

A lelkeszi szolgálat értékének és méltóságának a visszaszerzése is fontos zsinati feladat, és pedig szellemi, teológiai és anyagi, egzisztenciális értelemben egyaránt. Szellemi felemelkedést csak egyetemi szintű képzés hozhat, valódi szakemberekkel és megfelelő képességű diákokkal. A színvonalcsökkentés csak látszólag oldja meg a lelkeszhiányt, hosszú távon leülleszti egyházunkat. A lelkeszi szolgálat egzisztenciális megbecsüléséhez tartoznak a lakásviszonyok megfelelő rendezése és a lelkeszi fizetések arányosítása. A szegény és gazdag papok kategóriáinak pusztá léte szegyen egyházunkra.

5. A területi beosztás és az egyházvezetők szerepének jogi meghatározása döntő pontnak látszik a zsinat munkájában. 1987-es javaslatunk előkészítő megbeszélései során az a vélemény alakult ki közöttünk, hogy az egyházvezetés súlypontját egyházmegyei, esperesi szintre kell helyezni. Ez az elgondolás nem vált népszerűvé, bár sokan helyeslik a régi struktúra ellenőrző szerveként működő LMK-k megszüntetését, és új típusú lelkeszi fraternitások kialakítását. Ma inkább az a vélemény általános a reformmozgalom soraiban, hogy szaporítani kell a püspökségek számát s ezzel kapcsolatban decentralizálni a jelenlegi, még 1952-ben egyházunkra kényszerített struktúrát. Jellemző, hogy Harmati Béla a fenti cikkben határozottan ellenzi ezt, és ragaszkodik a két püspökös, 16 egyházmegyes, centralizált struktúrához. A hatalomféltes tipikus példája!

E kérdéskörben véleményem szerint minden azon múlik, hogy a zsinatnak sikerül-e új püspökképet kialakítania. A jelenlegi arisztokratikus, hierarchikus, diktatórikus és méregdrága (!) püspöktípusból nem kettőre, de egyre sincs szüksége egyházunknak. Az új, evangéliumi püspökképnek többek között ilyen ismérvei lehetnének: a püspök elsősorban testvére és pásztora legyen a lelkeszeknek. A püspökök többsége legyen vidéki, és

valamennyi legyen aktív gyülekezeti lelkész. A püspöki szolgálat ideje ne legyen hosszabb 4-5 évnél. Szerintem kerülni kellene az újráválasztást, de legalábbis egy alkalomra korlátozni. A püspök semmiben ne korlátozhassa és ne köthesse magához a gyülekezeti autonómiát. (És persze a felső vezetés más tagja se!) Viszont irreálisnak és hamis látszatnak tartom, ha a gyülekezetekkel vagy a presbitériumokkal választatjuk meg a (többszörre nem is ismert!) püspököket, espereseket vagy felsőbb világi vezetőket. Minden szinten a közgyűléseknek kellene választania a vezetőket. Püspököt, esperest pedig talán csak a lelkészeknek.

6. Fontosnak tartom, hogy a zsinat teljes autonómiával, tehát az egyházvezetőségtől és minden egyéb külső irányítástól szabadon működjék. Ugyanakkor hasznosnak tartanám, hogy ún. zsinatkísérő közösségek alakuljanak, amelyek együtt gondolkodva és imádkozva kísérnék a zsinat munkáját. Ez persze csak akkor lehetséges, ha a zsinat egész munkája és annak minden részlete egyházunk nyilvánossága előtt folyik. Akár egy alkalmi lapot is adhatna ki a zsinat elnöksége "Zsinati tudósítások" címmel.

Bevallom, önmagammal vívódva írtam a fenti sorokat. Egy belső hang ui. lebeszél az írásról: miért pazarlod az időt? Nem látod, hogy bábzsínat készül a hatalomátmentés szentesítésére? Nem tapasztalod-e szinte hetenként, hogy a hatalom és a sajtó birtokosai hogyan manipulálják az egyházi közhangulatot és erőszakolják ki a régi módszerekkel a magnus consensus maguknak? Alig tudom leállítani magamban ezeket a nehéz kérdéseket. De egy másik hang is szól bennem: mondani kell fáradhatatlanul a felismert igazságot, ahogy a próféták és a reformátorok is tették! Az igazság sorsa Isten dolga. Története nem a mi történetünk. Hinnünk kell, hogy hat és érvényre jut előbb-utóbb, ha a pillanat cáfolja is ezt a reményt. Hiszen minden igehirdetést is ilyen reménytelen reménységgel mondasz el! Kezdetben volt a jövő. És a jövő Istennél van. És Isten maga a jövő! És kezdetben volt a remény. És a remény Istennél van. És Isten maga a remény!

Ez bizonynyal igaz! Amen.

ITTÉS GÁBOR

Mindig is hasznos volt, de ma különösen is szükséges elgondolkoznunk e három kérdésen: honnan jövőnk, hol állunk, merre tartunk?

1. Alapvető kérdésünknek tartom: látjuk-e teljesen mélységében azt a pusztítást, amit az elmúlt korszak végzett egyházunkban: az evangélium eltorzításában (a diakóniai teológia egész rendszerével), teológiai gondolkodásban, szemléletben, erkölcsi-ségben, struktúrában egyaránt.

2. Mai helyzetünket a fel nem ismert és elszalasztott kairosok (Istentől adott alkalmak) sorozata terheli. Nem láttuk meg az Isten kínálta lehetőségeket, mert nem hallottuk meg igazán a testvéri csendes vagy kiáltó szót. Ezért most a megkésett zsinat gondja nehezedik ránk. A gyökeres változtatások már nem is látszanak olyan égetőnek. Bénít az elmúlt évtizedek rombolásának prolongálása. Az átmeneti időszak törvénytelen lépései azt sugallják: nem is kell a törvényeket igazán komolyan venni. (De aki a törvényt nem veszi komolyan, az az evangéliumot sem fogja komolyan venni!) Mindezért elháríthatatlan felelősség terheli a lelkeszi kart, s elsősorban a vezető poszton lévőket.

3. Úgy gondolom, hogy csak akkor érdemes zsinatot tartanunk, ha mindezt felismerjük, s megvan bennünk a határozott elszánnás, hogy ami rajtunk áll, s ami a mi dolgunk, azt meg is tesszük halálosan beteg egyházunk gyógyulása érdekében.

Ebben az összefüggésben világosan kell látnunk, hogy ami a belső, lelki megújulást illeti, totálisan ki vagyunk szolgáltatva a Szentlélek Úristennek, aki – "ubi et quando visum est Deo" – a hitet és vele az igazi megújulást is adja. Éppen ezért kell visszatérnünk a hamisítatlan evangéliumhoz, és koldus kézzel könyörögnünk a megújító Szentlélekért.

Ezzel együtt pedig, ami egyházunk életének és szolgálatának kereteit illeti, abban határozottan és gyorsan kell cselekednünk. Az új struktúra építését – szerintem nyilvánvalóan – ott kell kezdeni, ahol a pártállami rombolás elkezdődött: az önkormányzati testületeknél. Csak így lehet reális és egyértelmű a váltás, vagyis a szakítás a pártállami diktatúrával összefonódott időszakokkal. Ezután következhet, s persze kell is hogy következzen a további részletek kidolgozása.

Mit várok (várnék) tehát a zsinattól? Mindent egybevetve azt, hogy – ha megkésve is – megnyilatkozásaiban és intézkedéseiben egyértelművé teszi a mögöttünk lévő időszak lezárását, megteremtí a struktúra megújításának tárgyi és személyi feltételeit, és olyan törvényeket alkot, amelyek a lehető legjobban szolgálják az evangéliumot, egyházunk létének és szolgálatának egyetlen igazi értelmét és tartalmát.

ID. MAGASSY SÁNDOR

A kettős kérdést így fogalmazom: 1. MINEK KELLENE megtörténnie a zsinaton? 2. MI FOG – várhatóan – megtörténni a zsinaton?

1. A zsinat tagjainak többsége, felmérve az utóbbi néhány évtized, ezen belül az utóbbi néhány esztendő történéseit, arra a felismerésre jut, hogy egyházunk egészen sajtós helyzetben

él, ezért egészen sajátos (páratlan) lépések megtétele vált szükségessé. A támadhatatlan legitimitás helyreállítása érdekében néhány dolgot DEKLARÁL és néhány INTÉZKEDÉST HOZ.

DEKLARÁLJA, hogy

- összekuszált egyházi helyzetünkben a zsinat összehívása, a választások és kijelölések bármilyen demokratikus lebonyolítása önmagában még nem biztosítja a legitím működést. Éppen ezért el van szánva arra, hogy történelmi felelőssége tudatában megtegye a legitimitás biztosítása érdekében szükséges lépéseket;
- az ET '66 létrejöttének körülményei (pártállami diktatúra, jogfosztottságunk ténye) következtében tartalmilag is meghaladottá vál. E szoros kötődés pedig az államformaváltás következtében már önmagában is érvénytelenítette az ET-t;
- vissza kell térnünk, éppen a legitimitás támadhatatlansága érdekében, ahhoz a "törvényes rendhez", melyet kizárólag az EA és az ET '34/37 biztosít. (Per analógiam a baltikumi gesztusértékű parlamenti nyilatkozatok.) Tehát radikálisan és egyértelműen elhatárolja magát a pártállami viszonyokat tükröző és azokhoz minden tekintetben alkalmazkodó ET '66-tól, valamint "rehabilitálja" azt a rendet, melyet emez a kényszer hatására (is) kiiktatott;
- történelmi felelősségét a legitimitás ELVI helyreállításában látja, valamint abban, hogy az ehhez szükséges GYAKORLATI tennivalókat meghatározza.

Ennek érdekében INTÉZKEDIK:

- A "jogaiba visszahelyezett" EA és ET '34/37 használhatósága érdekében bizottságot küld ki, hogy megállapítsa az átmeneti időben is érvényes rendet, mely alkalmas az egyházi életvitel biztosítására.
- Egy valóban "alkotmányozó zsinat" összehívásához biztosítja a megfelelő előfeltételeket. Egyszerűen szólva: érvényesíti azokat az elveket melyeket az ún. "kétlépcsős zsinattartás" javaslata tartalmaz.
- Munkáját ezzel befejezettnek tekinti; új zsinatot hív össze, és kitűzi annak időpontját.

2. Az események nem várakozásomnak megfelelően fognak alakulni. Mindaz, ami eddig történt, — homlokegyenest ellenkezik az-
zal, aminek — látásom szerint — meg kellene valósulnia. Fi-
gyelmeztető jelek igazolják "pesszimizmusomat".

- A döntéshozók változatlanul foglyai annak a téveszmének, mely szerint biztosítani kell a "folyamatosságot". Hajthatatlanul ragaszkodnak az ET '66 (immár "deregulált" változata) alapján történő továbblépéshez.

- Változatlanul ragaszkodnak az egyoldalú tájékoztatáshoz, és változatlanul favorizálják a különböző, s csak nekik felelős belső stábok létrehozását; változatlanul ragaszkodnak – hatalmi helyzetükkel visszaélve – az övéktől eltérő nézetek azonnali, és kinyilatkoztatásszerű negatív minősítéséhez; változatlanul, még a legminimálisabb fáradságot sem veszik maguknak, hogy akár csak egyetlen érdemnek nevezhető ellenérvet megszólaltassanak; változatlanul egyházi közellenségnek tartanak mindenkit, aki nem az ő nótájukat fújja.
- Változatlanul személyek és csoportok érdekei érvényesülnek az egyházi közérdek homloktérbe állítása helyett.
- Változatlanul folyik a "legitimitás és a "demokratizmus" alapelvi (és sajátos módon a politikai életből egyházi életünkbe csempészett) összekeverése, váltófogalmakként kezelése, melynek következtében "legitimálni" lehet a nem kis veszélyességgel és nem kevés törvénytelenességgel kialakított helyzetet a várható "biztos többség" segítségével, a "megújulás" és az "igazi demokratizmus" jegyében.

ITTÉS JÁNOS

Ez a zsinat már nem az a zsinat lesz, amit másfél évvel ezelőtt reméltem és amelyért mi mindnyájan fáradoztunk. Ettől a zsinattól ma már nem várok semmit.

Lót menekülése. Speculum Humanae Salvationis XIV. sz.

EDUARD SCHWEIZER

PROTESTÁNS FELFOGÁS A LELKÉSZI SZOLGÁLAT JELLEGÉRŐL AZ ÚJSZÖVETSÉG FÉNYÉBEN (1. rész)

1. Felszentelés a judaizmusban

Habár a tudósnak mindig Ádámmal vagy röviddel utána kell kezdenie fejtegetéseit, most az egyszer ugorjunk egy nagyobb-
bat, és tegyünk úgy, mintha szinte semmit sem tudnánk a zsidók
papszenteléseiről Jézus idejében.

A Krisztus születése utáni első század hetvenes éveiből
származik a legkorábbi feljegyzés egy rabbi által végzett fel-
szenteléséről, aki mellett két tanú állt. Ehhez a modell
Józsuaának a Mózes általi megbízatása szolgáltatta (4Móz 27,18-
23), aki eközben "rátette a kezét". Lehetetlennek tűnik megkü-
lönböztetni a "kéz föléterjesztést" (semika) az elterjedtebb
"kézrátételtől", ami a héber Ótestamentumban olvasható, mivel
sem a Septuaginta, sem a qumrani iratok nem tesznek különbsé-
get a két gesztus között. Így először is nem tudjuk, hogy a
ritus szokásban volt-e Kr. u. 70 előtt, esetleg a teljes szin-
edrium gyakorolta (mint ez később szokásos volt), vagy csak
Jeruzsálem bukása után vezették be. Amit az Újszövetségben ta-
lálunk, valószínűleg az ószövetségi minták hatására alakult
ki. Csak annyit mondhatunk, hogy a ritus létezése Jézus idejé-
ben nagyon is lehetséges volt. Másodszor nem tudjuk, hogy a
kézrátétel – ha egyáltalán alkalmazták – azt a célt szolgálta-
e, hogy a bölcsesség lelkét adja át a felszenteltnek, amint
ezt néhány rabbinikus részlet sugallja, vagy egyszerűen csak
megerősíti a Lélek jelenlétét már a felszentelés előtt, amint
ezt a 4Móz 27,18 mondja, vagy csupán egy elterjedt imádkozó és
áldó gesztus. Harmadszor, nem tudjuk, hogy egy rabbi mellett
végzett tanulmány abban az időben feltétele volt-e a felszen-
telésnek. Az önálló működésre való felhatalmazás jogi aspektu-
sa valószínűleg a később kialakult, szinedrium általi felszen-
teléshez tartozott. Annyit elmondhatunk, hogy az Isten lelke
nem játszik szerepet a rítusban; ez főleg az azt jelenti,
hogy a bölcsesség lelkét inkább a megelőző tanulmányok során
szerezték meg és a felszentelés ezt csak elismerte.

2. Jézus

Ha Jézus felé fordulunk, látjuk, hogy ő nem viselt semmi-
féle tisztséget. Voltak papok és írástudók, vének és tanács-
tagok, de Isten történetének nem volt szüksége ezekre. Annyira
nem, hogy még kísértést sem jelentettek Jézusnak. Sem szent
személyek, sem szent helyek nem léteztek Jézus számára, de
ugyanakkor Isten titokzatos megszentelő jelenlétének kétségtel-

len bizonyosságában élt. Jézus a zsinagóga látogatója volt, de szombat napon gyógyított, és az ő "Bizony, mondom néktek" fordulata olyan Istent állít eléünk, aki ma szól hozzánk, az írás rendelkezéseinek felülemelkedve. Tanított a templomban, de kizavarta a pénzváltókat és a galamárusokat, akik nélkül az istentisztelet nem tudott működni. Egyformán jól és tekintéllyel tudott tanítani és gyógyítani az utakon és hegyeken, és a valódi áldozatot a templom megszentelt területén kívül mutatta be. Nem volt szüksége sem a zsidó istentiszteletekhez minimálisan előírt tíz emberre — "ahol ketten vagy hárman összegyűlnek, ő közöttük van", — sem megfelelő iskolai tanulmányokra.

Teljesen más, mint az írástudók, amikor tanítványait felszólítja, hogy kövessék őt, még azt sem kérdi tőlük, tudnak-e olvasni. Hiszen ő nem a jog exegetikai problémáiba akarja bevezetni őket, hanem saját, Istennel való közösségébe. Sőt nők is követték őt, csakúgy mint férfiak, már Galileában (Lukács 8,1-3; Márk 15,41). Valószínűleg ők voltak az elsők, akik látták a feltámadt Urat (Máté 28,9; János 20,14-18). Ha Máté 5,23-24 autentikusnak tekinthető, a megbékélés a testvérrel megszakítja az áldozat bemutatását, és az utolsó estén elmondott szavai az új szövetség vacsoráját teszik a páska-vacsora helyére. Még ha mindezeket nem is Jézus mondta, Isten megmentő jelenléte és az új szövetség Jézus közösségvállalásában a prostituáltakkal és vámosokkal a zsinagóga és a templom falain kívül valósul meg, bibliamagyarázat vagy áldozati rítus nélkül is. Sem a törvény pontos ismerete vagy betartása, sem az előírt rítusok szabályszerű végrehajtása nem üdvözít. Amikor Jézus példázatokban beszélt, azért tette ezt, mert tudta, hogy nem a "prédikáló/tanító hivatal" vezet hitre, hanem a hallgatóknak az a megközelítése, amely a hétköznapi eseményeket Isten országa eseményeivé formálja át, és így ragadja meg őket.

Nem valószínű, hogy a judaizmusban éppen tizenkét férfinak lett volna valami tisztsége, a tizenkét törzsi vezetőn (és a tizenkét főpapon) kívül; hasonlóképpen a tizenkét tanítvány soha nem úgy jelenik meg az evangéliumban, mint akik Jézus tanításának misztériumába másokat beavatnak, vagy egy újonnan formálódó csoport tanítói, vagy vezetői. Ők Izrael tizenkét törzset képviselik, de újszerűen fordulnak Istenükhöz, és bírálják a régi törzseket. Márk és a Q-forrás (beszédgyűjtemény) szerint Jézus nem egyszerűen arra hatalmazza fel őket, hogy tanítsanak és prédikáljanak, hanem arra, hogy Isten országát hirdessék, gyógyítsák a betegeket és üzzék ki a démonokat (Márk 6,12-13; Máté 10,8; Lukács 9,2; 10,9). Az apostoli felhatalmazás mindig magában foglalja ezt a kettős szolgálatot, Pálnál és Jánosnál és az Ap. Csel-ben is. Az evangélium proklamációja nyilvánul meg az "apostolság jeleiben, ...jelekben, csodákban és erőkben" (2Kor 12,12), "jelek és csodák ereje által, az Isten lelkének ereje által" (Róm 15,19), a "nagy cse-

lekedetekben" (Jézus cselekedeteihez), amelyeket megígér minden hívőnek (János 14,12), "sok csodában és jelben" (Ap. Csel 2,43), amelyeket az Ap. Csel. meglehetősen nagy hangsúllyal ír le. Tehát az apostolok megnyilatkozásainak tekintélyét, szavaik és tetteik erejét adja.

3. A korai egyház

Annak az embernek a hatása, akinek példabeszédei és közösségvállalása az üdvösséget hozták el, az egyház korai szakaszát szinte elképzelhetetlen módon formálta. Többé nem úgy magyarázzák a Bibliát, hogy egybevetik és összekapcsolják a különböző részeket, hanem annak a királyságnak a fényében olvassák, amely már eljött erre a világra. A kultikus terminusok, hacsak azokat a zsidó vagy pogány papokkal kapcsolatban nem használják, ekkor már ritkák. Az egyetlen szolgálatot értelmezik, amit Jézus "a sokaságnak" rendelt, s előfordul az is, hogy ez az egész egyház mindennapos szolgálata is, vagyis az, hogy kövessék az ő látnyomait. Amikor az egyház különvált a zsidó közösségtől, nem másolta sem a templomi kultuszt, sem a zsinagógai istentiszteletet, hanem egy vacsorát állított a központba, ahol a Lélek osztja ajándékait, aszerint ahogy Isten akarta. Hasonlóan a Mester példájához, itt sem voltak szent emberek vagy helyek, minden hívő Isten szentje volt és "az Úr a Föld és annak teljessége" (1Kor 10,26).

A "három oszlop" vezető szerepe (és valószínűleg a tizenkét tanítványé is, habár nem vagyunk bizonyosak, mi volt a funkciójuk) az Úr hűségét és szabadságát mutatja, mivel Péter és János Jézus tizenkét tanítványa közül valók, Jakab viszont hitetlen volt Jézus földi szereplésének idején. Az a hét ember, akikről az ApCsel 6-ban olvashatunk, egy olyan csoport vezetői voltak, amely többé-kevésbé független volt a tizenketőtől és a három "oszloptól"; "Szentlélekkel és bölcsességgel teljesek... nagy csodákat és jeleket cselekedtek" (6,3-8; 8,6-7,13). Isten szabadsága még nyilvánvalóbb Pál elhívásában, akinek apostolsága egyenlő volt a tizenkettőével. Sem Pál, sem az ApCsel nem említ semmiféle formális meghatalmazást az eredetileg kiválasztott apostolok részéről. Ugyanez igaz a prófétákra is, akik szintén fontos szerepet játszottak Jeruzsálemben. Minden próféta, akiről Lukács beszél az ApCsel-ben, Jeruzsálemből származik (vagy legalábbis Palesztinából): Agabus és csoportja, Judás és Silas, Filep lányai, Barnabás és Manaén (11,27.28; 15,32; 21,9.10; 13,1).

4. Pál

A páli közösségek vezetőiről, akik valószínűleg kezdettől fogva működtek, ezt olvashatjuk: "akik fáradoznak közöttetek" és "előljáróitok" (1Thessz 5,12). Hasonló szavakat olvashatunk

a Róm 12,8-ban a Lélek ajándékairól, míg 1Kor 12,28 különféle szolgálatokról beszél. A címzés Fil 1,1-ben a püspökök és diakónusok funkcióját írja le, nem pedig rangját. Így a Lélek nem áll szemben a legális renddel, hanem megteremti azt. Ugyanakkor fontos az a tény, hogy Róm 12 és 1Kor 12 ezeket a szolgálatokat a karizmák felsorolásának vége felé említik. Különböznek-e a többitől, és ha igen, miben? 1Kor 12,28 megkülönbözteti az utánuk következő szolgálatoktól az apostoli, prófétai és tanítói szolgálatot, sorrendbe állítva őket: "először, másodsor, harmadszor", és a személyes terminusokat használja, nem csupán egy egyszerű utalást funkciójukra. De Róm 12,6-8 a diakónusok szolgálatát a tanítás elé veszi, és funkcionális terminológia írja le a "prófétálást" és a "diakónusságot" is, ugyanakkor személyes terminusokat használ a "tanítók", "prédikátorok", "külső segítők", "segítőtársak" és az "irgalmasok" leírásánál.

Az apostolok között nagy valószínűséggel nők is voltak (Róm 16,7). A nők Pált segítették az evangélium hirdetésében (Fil 4,3), imádkozva és prófétálva az istentiszteleteken (1Kor 11,5). Így 1Kor 14,34-35 híres szavai, amelyek néhány kéziratban a 33-36 versek között, néhányban a 40. vers után jelennek meg, bizonyára csak széljegyzetként szerepeltek, nem Páltól származnak, hanem néhány írók illesztette be a szövegbe, vagy ott, ahol kezdődtek, vagy ahol végződtek. Ez valószínűleg 1Tim 2,11-12 idejére megy vissza, amikor gnosztikus prófétanők fenyegették az egyházat (1Tim 6,20; 2Tim 3,6-7), és talán védekezni kellett ellenük. Akárhogy is volt, az apostolok szolgálata, nemcsak a tizenkettőé, meglehetősen egyedülálló volt. A hit olyan eseményen alapult, ami a "hívón kívüli" történt, a megfeszített Názáreti Jézus feltámadása, aminek az apostolok is tanúi voltak. "Nem vagyok-e apostol? Nem láttam-e Jézus Krisztust, a mi Urunkat?" (1Kor 9,1). Az Úr feltámadását látni annak megértését is jelentette, hogy a feltámadás Isten üdvözítő cselekedete volt és az apostolok küldetése, hogy ezt hirdessék. Ez az a bizonyos "velünk szemben" és "egyszer s mindenkorra", amit ma a kánon is erősít, és ami az apostolt úgy jellemzi, mint az alapvető "hagyományok" (paradosis, 2Thessz 2,15) közvetítőjét és a "rábízottak megőrzésének" (1Tim 6,20) letéteményesét. Valójában az apostol több ennél. Ő az is, aki az üdvösséget az evangélium hirdetése által közvetíti hallgatóinak. Ez az a "néki adott kegyelem", mint ahogy az egyház tagjai is "a néki adott kegyelem szerint" kaptak prófétálást, segítséget vagy könyörületességet és más "különféle ajándékokat" (Róm 12,3.6). Ebben a felhatalmazásban nyilvánul meg a "Lélek ereje" "jelek és csodák ereje által" (Róm 15,19), ami együttjárhat emberi erőtlenséggel, félelemmel és rettegéssel (1Kor 2,3-5). Tehát Pál a Lélek erejében bízva ír hosszú leveleket, nem pedig valamilyen formális apostoli tekintély birtokában, és bármilyen más érvet használ is, mindig Jézus keresztségének és feltámadásának elsődleges és alapvető hirdetése az, ami el-

dönti a kérdéseket. Vitázva Péterrel vagy a vezető apostolokkal (Gal 2,11-20; 2Kor 12,11-12) soha sem tisztségére, hanem hitbeli alapjaira, s az erre épülő apostoli jelekre hivatkozik.

Pál elküldi társait az újonnan alapított gyülekezetekhez. Ezek a társak néha formális kinevezést kapnak, nem az apostoltól, hanem a gyülekezetektől (2Kor 8,19-23). De csak azért várja el, hogy küldöttjeinek tekintsék őket, mert bebizonyították, hogy Isten akarátának rendelik alá magukat, amikor a gyülekezeteket szolgálják (1Thessz 5,13; 1Kor 16,15) az apostol megerősítése, beiktatása vagy legitimálása nélkül is.

Kétségtelenül az egyháznak el kell ismernie néhány, de távolról sem az összes karizmatikus ajándékot. Ha egy gyülekezeti tag, a Lélek által vezetve, fölajánlja házát istentiszteletekre, ezt el kell fogadnia és meg kell tudnia minden tagnak. Ha viszont egy gyülekezeti tag könyörgő imával fordul Istenhez, talán csak Isten tud erről egyedül, noha ez a könyörgés fontosabb lehet, mint a ház felajánlása. Így tehát néhány ajándékot, praktikus okok miatt, el kell ismerni. Nevezhették ezeket "hivataloknak" és elismerhették azokat formális beiktatási ritussal. Ez nem adott új jelleget nekik, szemben más szolgálatokkal. Azonban vannak olyan szolgálatok is, amik nélkül az egyház nem tudna létezni. Összegeülhet szabad téren, ha nincs háza, de nem tud létezni az ige hirdetése nélkül. Tehát nem lehet szó "egy bizonyos fajta, az egyház alkotmányán alapuló rendről, ami a priori kötelező és amit a fentről származó küldetés elve határoz meg, egy olyan rendről, amit nem Léleknek kell megalkotnia és az egyháznak újra és újra megtanulnia és elismernie" (Schnackenburg).

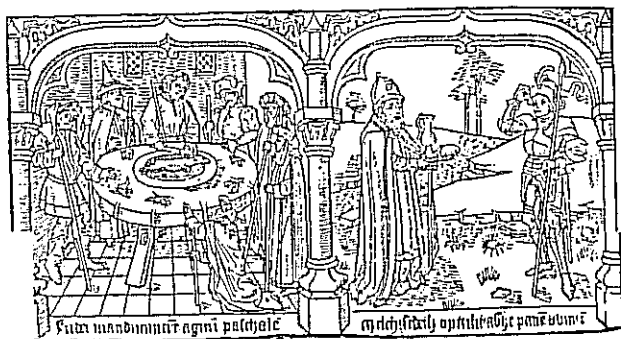
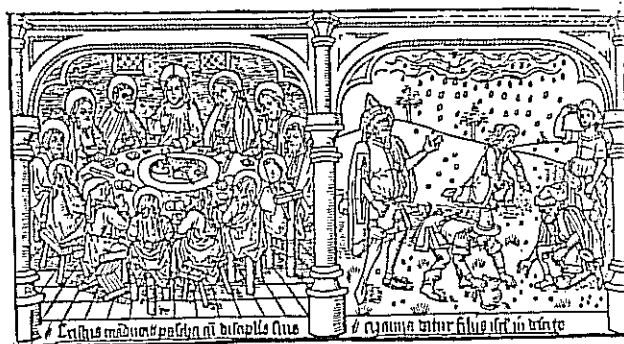
Vannak nélkülözhetetlen funkciók, mint például az ige hirdetése. Ezeket a funkciókat mindig el kell végeznie valakinek, de nincs meghatározva, kinek. Kétségtelenül voltak személyek, akik külön felhatalmazást kaptak prédikálásra és gyógyításra, mint Péter és Pál, és az egyháznak látnia kell ezt és bíznia Isten hűségében, aki ajándékát ugyanúgy adni fogja holnap, mint ma. A kegyelmi ajándék működéséhez valószínűleg elengedhetetlen, hogy speciális ritus által elismerjék azt. Alapvetően nincs is különbség azon egyházak között, amelyek elismerik egy-egy személy lelki ajándékait és "beiktatják" vagy "felszentelik" őket a megfelelő szolgálatra, és azon egyházak között, amelyek ismerik a létezésükhöz elengedhetetlen szolgálatokat és ezért keresik azokat az embereket, akik megfelelő adottságokkal rendelkeznek.

De még van néhány kérdés. Egy zsidó rabbi felszentelésének feltétele az, hogy végezze el tanulmányait. Az Újszövetségben a leghalványabb utalás sincs erre vonatkozóan, ami jelzi azt, hogy milyen más lehet ez a ritus a gyülekezetben, mint egy rabbi akkori felszentelése. 1Kor 2,6-16 megállapítja, hogy csak a Lélek által megajándékozottak tudják megítélni a Lélekadta hatalmat, és ennek az alapja valószínűleg a "jelek és

csodák" és/vagy a gyümölcsöző szolgálat bizonyos időtartama. Ha az egyértelműen páli levelekre figyelünk, akkor inkább "elismerésről" van szó, mint "felszentelésről", ami akkor egy egész más ritus volt. A mai egyházzal gondolkodva pedig okkal kérdezhetjük, hol vannak az elismerésnek ilyen támpontjai, és nem akkor válik-e érvénytelenné a beiktatás vagy felszentelés, ha és amikor a Lélek hatalma már nem látható a szolgálatban. A mi felszentelésünk ma nem azonos-e a rabbi felszentelésével a szolgálatra, akinek tanulmányai során megszerzett törvényismerete örökre biztosítja számára a felsőbbrendűséget a laikusokkal szemben?

Fordította: SÁGI KATALIN

Folyt. köv.

Az úrvacsora és előképei: a manna, a páskabarány, Melkisédek, Speculum Humanae Salvationis, XIV. sz.

IFJ. FABINY TIBOR

MIT JELENT...?

EGY ÉRTELEM, TÖBB ÉRTELEM ÉS A "SENSUS PLENIOR"
A BIBLIA INTERPRETÁCIÓJÁBAN

1. Az interpretáció jelentősége

A Szentírás értelmezésének elvi kérdéseivel a hermeneutika tudománya foglalkozik. Hermeneutikáról mint önálló tudományágról csak a tizenharmadik század óta beszélhetünk. Az interpretáció "kezdeteiről" azonban nagyon nehéz lenne szólnunk, hiszen az interpretáció egyidős az emberiséggel. Az ember mindig is értelmezte az őt körülvevő világot, értelmezte a történelmet, értelmezte a reá hagyományozott szent szövegeket. Az ember homo interpretans. Az egyes egyházakat is az értelmezésbeli különbségek választják el egymástól, hiszen a különféle hitvallások mögött a Biblia különféle olvasatai, értelmezései húzódnak meg. Talán nem tévedünk, ha az egyes egyházakat is "interpretáló közösségek"-ként fogjuk föl, hiszen az értelmezés végeredményben maga is álláspont, "nézőpont", meggyőződés, tehát olyanvalami mint a hit. Nem elég egyes szövegek interpretációjáról beszélnünk, hiszen a szövegek maguk is részben interpretációk. Az egyes újszövetségi könyvek szerzői hitben tanúskodnak az események üdvtörténeti jelentőségéről, s az egyes eseményeket a korábbi szövegek (többnyire a próféciák) fényében olvasták és értelmezték. Tehát az a szöveg, amit mi értelmezünk, már maga is értelmezés, s az értelmezésünk valószínűleg akkor lesz hiteles, ha az egyes szövegeket ugyanabban a hitben értjük meg és bontjuk ki, mint amiben azok íródtak. A bibliai szövegek nagy része tehát az "esemény + értelmezés" formulával írható le. Sokszor előfordul, hogy Jézus környezete bizonyos eseményeket csak később ért meg (pl. a templom lerombolása, a lábmosás), sőt az is gyakran megtörténik, hogy a Krisztus-esemény fényében korábbi eseményeket újra értelmeznék, illetve reinterpretnak. Így az ószövetségi törvények vagy szokások sokszor az "új" árnyékaiként jelennek meg (Kol. 2,16; Zsid. 10,1). Ez a reinterpretnáció vagy revíziós látásmód a tipológia lényege. A jelentés, az értelem keresése egyben a hitbeli megújulásunk alapfeltétele is. Az egyház is abból született, hogy Krisztus követői a Szentlélek segítségével megértették, hogy "beteljesedett az írás". A reformáció is a Szentírás lelkiismeretes, szenvedélyes kutatásának a "terméke", s Luther sem a hagyományból vagy a saját lelkiismeretéből, hanem az Írásból értette meg, hogy mit jelent Isten igazsága, s hogy ki az igaz ember.

A Biblia két évezredes értelmezésének a kérdése két szempontból is hallatlanul izgalmas feladat. Először is Gerhard Ebelinggel együtt elmondhatjuk, hogy a Biblia interpretációjának története azonos az egyház történetével: egzegézisztörténettel jól lehetne tanítani az egyház történetét. Másodszor: az értelmezés története a jelen számára is rengeteg tanulsággal szolgál, mai félreértések és félreértelmezések őstípusaival már kétezer évvel ezelőtt is szembe kellett néznie az egyháznak. Például manapság is találkozhatunk olyan nézetekkel, amelyek elvetik az Ótestamentum jelentőségét a keresztyének számára, s szembeállítják a haragvó Jehovát a kegyelmes Atyával. Jó tudnunk, hogy már az i. sz. II. században is jelentkezett ez a nézet, a gnosztikus Markion tanításában. E gondolat modern újrafelbukkanását nyugodtan nevezhetjük markionizmusnak.

Az írás értelmezésére azonban nemcsak az elmúlt két évezredben találhatunk tanulságos példákat, hanem már magában a Bibliában is. Egy ószövetségi és két újszövetségi példát említek. Nehemiás könyvében olvassuk, hogy az írástudó Ezsdrás egy szószéken állva felolvasta a népnek Mózes törvénykönyvét. A nép figyelemmel hallgatta, a lévíták pedig magyarázták a népnek a törvényt. "Szakaszokra osztva olvasták a könyvet, Isten törvényét, és úgy magyarázták, hogy a nép megértette az olvasottakat." (Nehemiás 8:8) Amikor megértették a törvényt "az egész nép sírt" (8:9), s amikor a lévíták megmagyarázták, hogy Isten szent napjának örülni kell, akkor pedig nagy örömmünnepet tartottak "mert megértették mindazt, amire oktatták őket" (8:12). Az Újszövetségből talán először az jut eszünkbe, hogy a feltámadott Jézus miképpen magyarázta az emmausi úton a még értetlen tanítványoknak mindazt, ami "Mózesről meg valamennyi prófétáról kezdve... az írásokban róla szólt" (Lukács 24:27). A másik példát szintén Lukács jegyezte fel az Apostolok cselekedeteiben. Amikor Fülöp észrevette, hogy az etióp kincstárnok a hintáján Ezsaiás próféciáját olvasta, megkérdezte tőle: "Érted is, amit olvasol?". S a kincstárnok így válaszolt: "Hogyan érthetném, míg valaki meg nem magyarázza?" (Ap. Csel. 8:30-31) Ezután kezdetét veszi a beszélgetés, ami a pogány kincstárnok hitvallásával és megkeresztelésével végződik. Magából a Bibliából láthatjuk tehát, hogy a szövegekhez való fordulásból, azok megértéséből hit fakad, hiszen Krisztust csak Isten ígében keresztül ismerhetem meg.

2. Egy értelem vagy több értelem?

Mit jelentenek egyes szavak, kifejezések a Bibliában? Mit kell szigorúan, a betű szerint, s mit kell csak áttételesen, jelképesen érteni? Van-e valamilyen többletjelentése ilyen bibliai városneveknek mint "Jeruzsálem" vagy "Babilon"? Nyilvánvaló-e minden azonnal egy, a Bibliához kívülről jött olvasó számára, vagy valamilyen "rejtett jelentés" után kutassunk? Kétezer év-

vel ezelőtti zsidó írásmagyarázók ugyanúgy küzdöttek ezzel a kérdéssel mint az elkövetkezendő évszázadokban a keresztyén egzegeták. A zsidó írástudók a szó szerinti, egyszerű értelmet peshatnak, az alkalmazott (képies, homiletikai) jelentést viszont derashnak nevezték. A középkori keresztyénségben is hamar elterjedt, hogy az írásnak nemcsak egy, hanem több értelme (sensus) is van. Eleinte a kettős értelem megkülönböztetését kezdték alkalmazni: a "betű szerinti" és a "lelki" értelmet 2 Kor 3:6 alapján. Origenész a páli antropológia szerint (1Tessz 5:23) három értelemről szól. Az első a testi, vagy literális, történelmi értelem. A második a lelki-morális értelem, a harmadik pedig a szellemi, vagy spirituális értelem. A középkorban fokozatosan alakult ki a népszerű Quadriga, vagyis a négyes értelem. Az első a literális vagy történelmi, a második az allegorikus, a harmadik a morális, a negyedik pedig az anagogikus. Kis versikét is készítettek a négy értelem jó elsa-játításához:

"Littera gesta docet, quid credas allegoria
Moralis quid agas, quo tendas, anagogia"

(A betű a történelmet tanítja, amit hiszel az allegória, amit cselekszel, az moralitás, s ahová tartasz, az anagogia.)

Alapvető különbséget azért mégis literális és a spirituális értelemek szétválasztása jelentett, a spirituális jelentésen belül nem tettek mindig különbséget a morális, az allegorikus és az anagogikus jelentés között. Aquinói Tamás szerint a szavak (verba) a literális értelemre, a dolgok (res) pedig a spirituális értelemre vonatkoznak. A skolasztikus "több értelem" gondolatát a reformáció azonnal elvetette. Luther, aki fiatal szerzetesként maga is sokat allegorizált, meggyőződésel hirdette: a Szentírásnak csak egy értelme van, s ez pedig a literális értelem. De mi is ez a literális értelem?

3. A literális értelem

Már a keresztyénség első századaiban is szenvedélyes harc dúlt az írás betűihez szigorúan ragaszkodó judaizáló tendenciák és a hellenizmus szellemét tükröző spiritualizáló felfogások között. Philo és Origenész után az alexandriai iskola a spirituális jelentéshez és az allegorizáláshoz húzott, amíg ezzel szemben az antiochiaiak a történelmi értelem elsődlegességé mellett kardoskodtak. Augustinus maga sem volt mentes az alexandriai iskola hellenista (sokszor platonikus) tendenciáitól, s így a skolasztika írásmagyarázatának is az allegorizálás gyakorlatát hagyta örökségül. A 12. században a Párizs melletti szentviktori iskola azonban – főleg a korabeli híres zsidó írásmagyarázó Rashi és követőinek hatására – ismét a literális értelem és a történelmi szempont elsődlegességét hang-

súlyozta. Mindazonáltal a négyes értelem örökségétől egyértelműen csak a reformáció tudott megszabadulni, azáltal, hogy radikálisan a "csak egy értelem létezik" elvét tűzte ki a zászlajára. Ám a Lutherék által vallott literális értelem a reformációt követő évszázadokban számos torzuláson ment keresztül. Manapság a literális értelem előnyben részesítését sokszor azonosnak tekintik a "literalista" szemlélettel, amely nem képes meglátni a betű mögött a szellemet. Ez a literalizmus különösen a fundamentalizmusra jellemző, amely nem hajlandó elismerni azt, hogy Isten bizonyos beszédmódra, képi nyelvre fordította le az üzenetét, s ezért a történetet is történelemnek olvassa. A literális értelem eltorzulása azonban nemcsak a népies literalizmus szintjén, hanem a tudományos szinten is jelentkezett. Amíg a reformáció számára a literális értelem még összetett volt, hiszen az egyszerre jelentette a történeti értelmet és a képi-figuratív értelmet, addig az elmúlt két évszázad alatt a sensus litteralis végeredményben azonosossá vált a sensus originalisszal, a szerző eredeti szándékával, a történeti értelemmel. Elmondhatjuk, hogy amíg a középkorban a túlságos spiritualizálás szorította vissza a literális értelmet, addig az újkorban viszont a literális értelemből vett ki szinte teljesen a spirituális dimenzió. Egy amerikai protestáns öszövétségkutató teológus Brevard Childs mutatott rá, hogy a 18. század teológusai gyakorlatilag azonosították a sensus litteralis-t a sensus originalis-szal, s ezáltal elvesztett a literális értelem eredeti összetett jellege: a történeti jelentés, a szövegek történelmi referenciája került egyoldalúan a homloktérbe. Ezzel magyarázható az, hogy manapság a legtöbb modern egzegeta a szövegről azonnal le akarja rántani az eredeti jelentésre ráakódott értelmezési rétegeket, s így akarnak eljutni az "igazi", a "tiszt", az "eredeti" jelentésig. Mit is jelentett a reformáció idején a literális értelem?

Amikor Luther azt hangsúlyozta, hogy csak egy értelem, a literális jelentés létezik, távolról sem a népi literalizmus gondolatát képviselte, de nem is azonosította a literális jelentést az "eredeti", történelmi értelemmel. A reformáció idején a literális értelem nem egyszerűen a szerzői szándékot jelentette, mint az újkorban, hanem, mint erre a reformáció méltatlanul elfelejtett nagy hermeneutája, Flacius rámutatott, a literális értelem nem a szerző, hanem az egész könyv szándékában, "szkópuszában" bontakozik ki. A reformátorok elfogadták azt, hogy a szerzői szándék belesimul a kontextusba, a teljes Szentírás szövetébe. Az irodalomtudós Northrop Frye is azt mondja, hogy a Bibliának, mint könyvnek sajátos alakja, formája ("shape") van, s ezért a literális értelmet nem az íráson "kívül", a külső történelmi eseményekben kell keresni, hanem a szavak benső kapcsolatában. A Bibliában a jelentés tehát nem centrifugálisan kifelé, hanem centripetálisan befelé mutat. Frye átveszi Dante-től a "poliszemikus" (többértelmű) jelentés

fogalmát, azonban ez a többértelmű jelentés önmagában nem mond ellent a literális (egyben reformátori jelentés) kizárólagosságának. Frye szerint a többértelmű jelentés abból a nyilvánvaló tapasztalatból adódik, hogy a bibliai szövegek újraolvasása közben úgy találjuk, hogy a szövegekből mindig "valami új"-at tudunk kihozni, a szövegek mindig tartogatnak számunkra valami meghökkentő, meglepő novumot. Nem arról van szó, hogy merő figyelmetlenségből egyes mozzanatokat nem vettünk volna korábban észre, hanem arról, hogy a Biblia minden új élethelyzetünkben újat mond nekünk. A Biblia szövege, szövete ezért folyamatosan "növekszik", változik, szinte alkalmazkodik, időmul az olvasóhoz, hogy annak a pillanatnyi szükségét kielégítse, de egyúttal további kutatásra is sarkallja, amiképpen Augustinus már rámutatott: a Szentírás a könnyebben érthető helyek által éhséget csillapít, a homályos szövegekkel pedig csömörtől szabadít. Helyes ezért Frye alapján "folyamatos értelemről" beszélnünk, hiszen a bibliai ige olyan mint a "mag", ami folyamatosan, fokozatosan növekszik, szárba szökken és mindig új hajtást bont ki. Természetesen mi általában arra szoktunk figyelni, hogy Isten ígéje, a mag miképpen talál ott-hont a szívünkben, miképpen ereszt gyökeret a lelkünkben, miképpen szökken szárba az életünkben, s miképpen formálja újjá lényünket, a személyiségünket. Elvitathatatlanul elsődleges ez számunkra, hiszen a "mag" értünk van, a magvető azt értünk szórja. De a figyelmünket most ne önmagunkra irányítsuk, hanem arra, hogy a "folyamatos értelem", a mag növekedését, ezt a szerves folyamatot már a Szentírásban is megfigyelhetjük. Ehhez hívjuk segítségül a *sensus plenior* fogalmát.

4. A *sensus plenior* fogalma

A *sensus plenior* fogalmát római katolikus teológusok vezették be századunk első felében. Katolikus körökben az ötvenes években nagy vita folyt a fogalom létjogosultságáról, ám a katolikus teológiában ma már teljesen a perifériára szorult. Annál figyelemre méltóbb, hogy a hetvenes években egyes amerikai protestáns teológusok újra felfedezték ezt a terminust, s meggyőző írásokat publikáltak annak használhatóságáról. Mit is jelent a *sensus plenior*?

A *sensus plenior* "teljesebb értelmet" jelent, abból a látásmódból táplálkozik, hogy az egyes bibliai szövegeknek van valami többletjelentése vagy jelentéstöbblete a szavak pusztá értelméhez képest, vagyis a szavak tágabb értelmet hordoznak annál, mint amit látszatra jelölnek. Ám a *sensus plenior* nem azonos a középkori "spirituális értelemmel", mivel a *sensus plenior* – mint hamarosan látni fogjuk – valójában a literális értelem fokozatos, szinte organikus kibomlása vagy kibontakozása.

A *sensus plenior* olyan prófétikus szövegek esetében nyilvánvaló, mint például Ezsaiás 7:11 vagy Hóseás 11:1, hiszen Máté

evangélista azt írja, hogy ezek az igék Jézus születésével teljesedtek be. Számos messiási próféciát is említhetnénk, pl. Bálám híres próféciáját:

"Látom őt, de nem most,
szemlélem, de nem közel
Csillag jön fel Jákóbból,
királyi pálca támad Izraelből."

(4 Mózes 24:17)

A legtöbb ilyen prófécia esetében sokszor sem maguk a próféta, sem a közvetlen környezetük sem tudott valószínűleg arról, hogy Krisztusról mondtak egyben próféciát, amikor egyáltalán kétségtelenül a saját korukhoz is szóltak. Azt, hogy az egyes próféciák Krisztusban teljesedtek be, az apostolok csak utólag értették meg. Ezért mondotta Krisztus többször is, hogy "ezt most még nem értitek, de majd meg fogjátok érteni". Raymond Brown a *sensus plenior*-t 1955-ben a következőképpen definiálta:

"a *sensus plenior* az a mélyebb, vagy többletjelentés, amit az Isten szándékozott a szövegnek adni, s ami az emberi szerzőnek nem állt egyértelműen a szándékában. Ezt a jelentést a bibliai szövegek szavaiban (illetve szövegcsoporthoz vagy teljes könyvekben) a további ki-nyilatkoztatás, vagy pedig a kinyilatkoztatás megértésének magasabb fokán fedezhetjük fel".

Brown maga is hangsúlyozza, hogy a *sensus plenior* nem egy újabb értelem, hanem a literális értelem elmélyítése, *approfondissement*-je. Amikor Ezsaiás vagy Hóseás próféciát mondott Krisztusról, nem egyszerűen "jóslatot" mondott, ami beigazolódt, nem is arról van szó, hogy természetfeletti képességekkel előre látta a jövőt, hanem arról, hogy a képies nyelven, hitben szóltak, s abban, amit prófétikus látásban kimondtak, benne volt a jövő, ugyanúgy, mint a magban is benne van a csíra, sőt a teljes növény, noha a magban még valószínűleg mikroszkóp segítségével sem lehet látni a megszületendő növény szárát, levelét vagy a virágját. Amikorra azonban "betelik az idő" (Márk 1:15), amikorra beérik Isten terve, akkor az utódok megértik, hogy az egykori szöveg prófécia volt. A szövegek többletjelentését tehát csak utólag, retrospektíven lehet megérteni, a Szentlélek segítségével. Maguk az apostolok is csak később értették meg Jézus szavainak a *sensus plenior*-ját, akár a lábmosásról (Jn 13:7), akár a feltámadásáról (Jn 16:17-18) legyen szó. Protestáns szerzők rámutattak arra, hogy a *sensus plenior*-t nem szabad felhasználni egyes tanítások (pl. mariológiai dogmák) utólagos igazolására. Azt, hogy az egyes próféciái

szövegeknek van-e *sensus plenior*-ja, maga a Biblia igazolja, amikor rámutat arra, hogy az a progresszív kinyilatkoztatás folyamán "beteljesedett". Egyébként a hatvanas években népszerű, protestáns eredetű új hermeneutika képviselői: H. G. Gadamer, G. Ebeling, J. M. Robinson stb., s majd később Paul Ricoeur mindvégig hangsúlyozták, hogy nem a "szerzői szándék", hanem a "szöveg szándéka" határozza meg a szöveg jelentését. Az amerikai protestáns teológusok közül William Sanford LaSor mutatott rá arra, hogy a *sensus plenior*-t a "prófécia és beteljesedés" összefüggésében érthetjük meg, de a prófécia nem egyszerűen jövőmondás vagy predikció, hanem "Isten szándékának megnyilatkoztatása a jelen szituációban, s annak a megmutatása is egyben, hogy ennek a szándéknak a természete előrehaladó és folyamatos". Amikor a megváltási terv beérik, akkor az ige "megtelik", "feltöltődik", azaz beteljesedik. LaSor definíciója szerint:

"a *sensus plenior* egy szakasz teljesebb jelentése, az a "plusz", "a valamivel több", amit Isten a szövegnek az inspirációval adott, az, ami Isten ígéjének az üzenetét egyformán érvényessé teszi az elkövetkezendő generációk számára".

Összefoglalva úgy is fogalmazhatunk, hogy *sensus plenior*-ról akkor beszélhetünk, ha későbbi szövegek fényében felismerjük, hogy a korábbi szövegek egy jövőbeli értelemmel "terhesek".

5. Egy konkrét példa: Genézis 3:15, a "ősevangélium"

Befejezésként lássunk egy konkrét példát! Mózes első könyvében olvassuk, hogy közvetlenül a bűnbeesés után az ÚR megátkozza a kígyót, s ezt mondja:

"Ellenségeskedést támasztok
közted és az asszony közt,
a te utódod és az ő utódja közt:
ő a fejedet tapossa,
te meg a sarkát mardosod"

(Gen. 3:15)

A Károli-fordításban az utód helyett az eredetihez valószínűleg hűségesebb "mag" kifejezés olvasható: "És ellenségeskedést szerzek közötted és az asszony között, a te magod között, és az ő magva között: az neked fejedre tapos, te pedig annak sarkát mardosod". Miért is tekintette az egyház a Genézis elején megszólaló ígéretet az első evangéliumnak? Jogos volt-e ezt a kijelentést próféciának felfogni és Krisztusra vonatkoztatni?

Első látásra sokak számára talán önkényesnek tűnhet ez a beazonosítás, s a zsidóság számára is egészen biztos elfogadhatatlan az a gondolat, hogy ezek az igék Krisztusban "teljesedtek be". A bibliaolvasó keresztény hívők számára azonban a "mag" ismerősnek tűnik: 1 Mózes 22:18-ban Ábrahámmal kapcsolatban olvassuk, hogy "megáldatnak a Te magodban a földnek minden nemzetségei". Pál apostol Gal. 3:16-ban a "mag"-ot egy értelműen Krisztussal azonosítja. II. Sámuel 7:12-ben pedig "Dávid magjárdól" olvasunk, amit viszont Ap.Csel. 2:30 azonosít Krisztussal. A "kigyó magva" kifejezés viszont a "fiúság" vagy a "gyermekség" szimbolikus kifejezéseivel rokonítható, s ezek a kifejezések — mint utaltunk rá, lelki kapcsolatot jelölnek. 1 János 3:10 különbséget tesz "Isten gyermekei" és az "ördög gyermekei" között. János evangéliumában olvashatjuk, hogy Jézus a magukat "Ábrahám utódainak" valló megkeményedett szívű, valódjában hitetlen zsidóknak ezt mondja: "A ti atyátok az ördög, tőle származtok, és a ti atyáitok kívánságát akarjátok teljesíteni" (8:44), ill. "Ha Ábrahám gyermekei volnátok, Ábrahám cselekedeteit tennétek" (8:39), "Ha az Isten volna a Ti Atyátok, szeretnétek engem" (8:42). Jézus tehát arra döbbsenti rá a büszkén vallásos környezetét, hogy nem azok, akiknek gondolkodik magukat, ők nem az Atya, hanem az Ellenség utódai. Mit mondhatunk az "asszony magva" kifejezésről? A literális értelemszerint kétségtelen Évára utal. A katolikus hagyomány Krisztusra és Máriára vonatkoztatta: "Ebben a megvilágításban az "asszony" győzelmében meg lehetett látni Mária különleges kiváltságát, Máriának a bűntől való teljes mentességét is." (Biblia, Szent István Társulat, 1976. 61. old.) Ugyanakkor ne felejtsük el, hogy a Bibliában az "asszony" egyúttal szimbolikus jelentőséggel bír, hiszen az "asszony" általában Isten hívő népét, Krisztus jegyesét szimbolizálja. A hitehagyó egyház is "asszony", csak éppen ő a "nagy parázna" képébe jelenik meg. Amíg a Bárány menyasszonya "fényes, tiszta gyolcs"-ba öltözik (Jel. 19:8), addig a nagy fenevaden ülő asszony "bíborba és skarlátba volt öltözve" (Jel. 17:4). Ebből arra is következtethetünk, hogy az "asszony magvának" győzelme a hívő egyház végső győzelmére is utal. Pál apostol szerint az "asszony magva" valószínűleg azonos "Ábrahám magva"-val (Gal. 3:16), s a kifejezés Krisztusra utal, aki Izsákhhoz hasonlóan az "ígéret gyermeke", hiszen Izsák sem a régi szövetség jelképétől, Hagartól, hanem az új szövetséget szimbolizáló másik asszonytól, Sárától született. (Gal. 4:21-31) Gal. 4:4-5-ben pedig már egyértelmű utalást találunk Krisztusra, mint aki "asszonytól született: amikor eljött az idő teljessége, Isten elküldte Fiát, aki asszonytól született a törvénynek alávetve, hogy a törvény alatt levőket megváltsa, hogy Isten fiaivá legyünk". Tehát az asszonytól születettség, a törvény alá vetettség Krisztus tökéletes emberségére is utal. Amennyiben e két fontos jelképet megértettük ebben a szakaszban, akkor most arra figyeljünk, hogy az ÚR egy hosszantartó drámai küzdelem

kezdését jelenti be, de már "látja" és "láttatja" annak a végkifejletét, azt, hogy e nagy küzdelemben a végső győzelem az asszony "magvá"-é: "ő a fejedet tapossa, te meg a sarkát mardosod". Jel. 12:9-ből megtudjuk, hogy az "ősi kígyót" "ördögnek és sátánnak" hívják. A Biblia teljes kontextusából viszont világosan látjuk, hogy Krisztus az, aki legyőzte a Sátánt. Ez a győzelem azonban nem egy könnyed triumfalizmus, hiszen a kígyó magva még a legyőzetettségében is "mardossa" a győztes sarkát. Ez a győzelem nem kevesebbe, mint Krisztus életébe került. Lukács 10:19-ben Krisztus a tanítványainak ad hatalmat, hogy "kígyókon, skorpiókon tapodjatok". Pál apostol pedig a római gyülekezetet biztatja, hogy "Isten pedig összezúzza a sátánt lábatok alatt hamarosan" (Rm 16:20). Tehát a küzdelem, a harc még ma is tart, Isten népének vállalnia kell a Sátán "mardosását", noha a harc végkimenetele nem kétséges. E Genézis-beli pár sor *sensus plenior*-ját, a szavaknak a "puszta jelentésén" túlmutató "teljesebb értelmét", csak utólag, Krisztus győzelmének ismeretében érthetjük meg. Tanulmányoznunk kell a képek feszítő erejét, és ismernünk kell a Biblián végigvonuló "nagy küzdelem" történetét, e drámai feszültséget, amelynek (bár a nagy csata már eldőlt) még ma is, mi is, szereplői és részesei vagyunk.

MEGJELENT!

RITTER B. KÁROLY: A LELKIPÁSZTOR IMÁDSÁGA c. könyve Tekus Ottó fordításában, az Ördass Lajos Baráti Kör kiadásában 60.- Ft-os áron. Kapható és megrendelhető a Baráti Kör hivatalában: Bp. XI. Bocskai út. 10. – 1114.

Részlet a 2. kiadás utószavából: "A lelkipásztor imádsága" című könyvecske éppen 50 évvel ezelőtt jelent meg. Most újra kézbe kerülhet... Magyar nyelven a könyvecske I. részét sokszorosítva ugyancsak a Soproni Teológia Ifjúsági Köre jelentette meg 1936 adventjén. Az Ifjúsági Kör akkori tanárelnökeinek d. dr. Pröhle Károlynak (aki egyben a Keresztyén Igazság főszerkesztője is volt) ajánló sorai ma is időszerűek: "Vajha... az imádságnak lelke mindinkább felébredne és terjedne mindazok körében, akik az evangéliumi lelkészi hivatásban szolgálnak és arra készülnek tanítói vezetésével! Vajha ez a lélek fűzné egybe őket egy szent imádkozó közösséggel." A könyvecske "legyen áldássá... nemcsak lelkészek és lelkészi hivatásra készülnők, hanem minden egyházunkért, népünkért, gyülekezetünkért és minden embertársunkért imádkozó hívő testvérünknek is."

INTERJÚ BOTTA ISTVÁN FŐSZERKESZTŐVEL

(Kérdező: ifj. Fabiny Tibor)

F. T. A KERESZTYÉN IGAZSÁG FŐSZERKESZTŐJÉVÉ VÁLASZTÁSOD ALKALMÁBÓL ELSŐSORBAN AZT KÉREM, HOGY SZÓLJ ÉLETEDRŐL ÉS EDDIGI SZOLGÁLATODRÓL, HISZEN AZ ÜLDÖZTETÉS ÉS MELLŐZTETÉS ÉVEIBEN NEM VOLT MÓD ARRA, HOGY EGYHÁZUNK SZÉLESEBB KÖREI MEGISMERJENEK.

B. I. Budapesten születtem 1918. április 10-én. Édesapám tanító volt, s három fiútestvér közül én voltam a legidősebb, amikor 1923-ban elhunyt. Anyám 68 évi özvegysége idején gyermekeinek és unokáinak élt. A gimnázium négy osztályát Kispesten, négyet Budapesten a Werbőczy (ma Petőfi) reálgimnáziumban végeztem. Nagyszüleimnél laktam. A szünidőkben szobafestőnél, fényképész laboránsként, s a Chinoin üvegfüvóban dolgoztam, mert a szükség így kívánta. A teológiát Sopronban végeztem, keresztapám, Hüttl Ármin budavári vallástanár anyagi támogatásával. Raffay Sándor püspök szentelt lelkésszé, Budapesten, a Deák téri templomban 1940-ben (többek között Vajta Vilmossal), s Főtra rendelt esperesi segédlelkésznek, 1941-től Rákospalotára, 1942-től Budapest-Kelenföldre. 1943-ban a Budapest-Óbudai gyülekezet választott meg Középiskolai vallástanárrá. Mivel a hittanórák délután voltak, ez lehetővé tette, hogy jogot és bölcsészetet végezzek. 1944-ben nősültem, három fiam és kilenc unokám van. 1948 novemberében megpályáztam a megüresedett óbudai lelkészi állást. Rákosi Mátyás egy miniszterhelyettese által tudomásomra adta, hogy Dezséry Lászlónak akkor egyetemi lelkésznek gyülekezeti lelkésszé, majd félévén belül Ordass Lajos helyett püspöknek lennie. Mivel a fenyegetések ellenére sem voltam hajlandó egyhangú jelöltségemről lemondani, sorozatosan rendelkeztek be a Margit-körúti katonapolitikai ügyészégre. Az állásvesztéssel fenyegetett presbiterek kérésére vontam vissza pályázatomat, miután Dezsérytől határozott ígéretet kértem és kaptam, hogy nem pályázik Ordass Lajos püspökségére. Látna, hogy szavát nem tartja, Óbudáról távozni szándékoztam, s ezért egy évi fizetés nélküli szabadságot kértem és elfogadtam a Budapest-Kelenföldi egyházköztség meghívását Benczúr László helyettesítésére, aki ugyancsak egy esztendőre más állásba távozott. 1950. október 29-én a gyülekezet a vallástanítói állásban véglegesített. 1951. november 10-én fővárosi önálló hitoktatói munkaviszonyomat megszüntették. A kelenföldi egyházköztség először gyülekezeti vallástanárrá, majd 1953. november 2-án id. Kendei György mellé másodlelkészévé választott. 1958. december 31-én délelőtt Vető Lajos püspök közölte, hogy az éjjel fél 12 órai istentiszteletet még megtarthatom, de ha az éjfél után egy perccel is átlépek, letartóztatnak. Én annak az ígéretnek fejében, hogy a korábban letartóztatott, internált,

kitelepített, majd rehabilitált id. Kendeh György helyén marad, megígérttem, hogy szó nélkül távozom. Később ezt az adott szavakat is megszegtek. Pár nappal később Vető püspök tudomásomra hozta, hogy vidékre kell távoznom, mégpedig a nyugati határsávba. Ezt két okból megtagadtam...Elsősorban azért, mert a határsávból csak külön engedéllyel jöhettem volna családom meglátogatására, másodszor pedig azért, mert értesültem, hogy a kijelölt gyülekezet egy az ÁEH-nál nem nagy népszerűségnek örvendő barátomat hívta egyhangúan lelkészévé. Engedetlenségem miatt letartóztatással fenyegettek, amire egy hónapig vártam lakásomon, amikor tudtomra adták, hogy Tordásra kell mennem. 1959. február 1-től helyettesként ott szolgáltam, de nyolc hónapig távozásra igyekeztek kényszeríteni, mivel Tordas közel volt Budapesthez. Mivel ezt megtagadtam, hosszas huzavona után szeptemberben véglegesítettek. Időközben a lelkész nélkül maradt gyűrdi egyházközséget is Tordashoz csatolták. Családomat 25 éven át csak szabadnapjaim estéin és szabadságom idején láthattam. 1986. november 1-én mentem nyugdíjba, s azóta időmet a tudományos munkának szentelem.

F. T. MILYEN KAPCSOLATOK FÜZTEK ORDASS PÜSPÖK ÚRHOZ?

B. I. 1942. szeptembertől egy esztendeig Kelenföldön mellette voltam segédlelkész. A kor és rangkülönbség ellenére meleg barátság alakult ki közöttünk. Csaknem minden nap vacsora után nyolc és tizenegy óra közt időnket csendes munkálkodással a hivatalban töltöttük. Munkáinkat kölcsönösen megbeszéltük. Ma is őrzöm irodalmi munkáimhoz fűzött írásbeli megjegyzéseit. Kapcsolatban maradtunk akkor is, amikor Óbudára kerültem. Többször felkért egyházunk problémáival kapcsolatos előadásra az akkori küzdelmes időkben. Amikor 1950-ben kiszabadult a börtönből, minden szerdán délelőtt (akkor volt a szabadnapom), együtt mentünk a Gellért gőzfürdőbe, beszélgettünk, s utána sétálva elkísértem a Móricz Zsigmond körtérig. Ezért Dezséry felelősségre vont, hogy nyilvánosan merészelek az utcán vele sétálgatni. — Egy kis epizód a közös fürdőzés idejéből: A medencébe menetel előtt ő hosszasan zuhanyozott, én hamar végeztem. Kérdésemre elmondta, hogy amikor a börtönben fürdésre szólították a rabokat, már a folyosón kezdtek vetkőzni, pár pillanatig a víz alá álltak, beszappanozták magukat, de a lemosdásra már nem maradt idejük, a szappanhabot kellett letörölniök magukról. Most élvezi, hogy az elmaradt zuhanyozást pótolhatja. — Amikor 1956. október 5-én a Legfelső Bírótság, október 8-án az egyház Egyetemes Bírósága megsemmisítette ítéletét, s Dezséry László október 30-án lemondott, törvényesen visszahelyezték püspöki tisztébe. November 4-én megbízott a Sajtóosztály ideiglenes előadói tisztével. Budapestről történt eltávolításom és az ő püspöki tisztétől való törvénytelen megfosztása után is látogattam visszavonultságában. Ezért az ÁEH felelősségre vont, sőt, amikor Ordass Lajos írásait kijuttatta

külföldi barátainak, összeesküvésben való részvétellel vádoltak. Amikor felszólításra sem voltam hajlandó megszakítani a vele való kapcsolatot, jellemző módon azt mondták: Úgyis tudjuk, hogy ki megy fel hozzá magától és miről tárgyal, s ki megy fel azért, mert mi küldjük. Halála előtt öt nappal látogattam meg utoljára, haláláról és temetéséről Londonban értesültem.

F. T. EMLÍTETTED, HOGY TÖBB MINT EGY ÉVIG VOLTÁL A SAJTÓOSZTÁLY MEGBÍZOTT ELŐADÓJA. A LELKÉSZI MUNKÁN TÚLI TÖBBLETTERHELESEN KÍVÜL JELENTETT-E TOVÁBBI MUNKÁDBAN SEGÍTSÉGET AZ OTT SZERZETT TAPASZTALAT?

B. I. Azt hiszem, hogy mind a Sajtóosztály, mind további munkám számára hasznos volt az ottani szolgálat. A teljesen rendezetlen Sajtóosztályon rendet kellett teremteni. I'só Pál főkönyvelővel, aki előzőleg is a nyomdaiparnál dolgozott és dr. Asbóth László ügyésszel revíziót végeztünk, az áttekinthetetlen anyagi ügyeket rendeztük, elkészítettük a Sajtóosztály szabályait, tisztáztuk a munkaköri feladatok és felelősség, a kiadási szerződések és tiszteletdíjak kérdését stb. Tudományos munkám számára is nélkülözhetetlen volt a nyomdászat csínjának-bínjának megismerése, hiszen a XV. századi abbamaradt kísérletezés után a reformáció hatására indult hazánkban ismét a nyomdászat. 1578-ig, az első katolikus nyomda állításáig 15 protestáns nyomda működött. Vizsgálatuk kutatási körömhöz tartozott.

F. T. A GYAKORLÓ LELKÉSZI ÉS A TUDOMÁNYOS MUNKA NEM ZÁRJÁK-E KI EGYMÁST? LEHET-E AZ EGYIKET A MÁSIK KÁRA NÉLKÜL MŰVELNI? TE HOGYAN VALÓSÍTOTTA MEG EZT VALLÁSTANÁRI ÉS LELKÉSZI SZOLGÁLATOD MELLETT?

B. I. Először a vallástanári szolgálat szabta meg tevékenységemet. Hittankönyveket írtam az általános iskola I-IV. és a gimnázium III. osztálya számára. Ez nemcsak gyakorlati, hanem tudományos feladatot is jelentett. Hiszen pedagógiai, katechetikai, exegetikai és rendszeres teológiai elmélyülést kívánt, a hazai és külföldi elméleti és gyakorlati irodalom ismeretét. Hivatásomnak tekintetem az ifjúsági munkát. Tizennégy éven keresztül — míg be nem tiltották — rendeztem ifjúsági konferenciákat, táborozásokat, színielőadásokat. A háború után az ifjúsággal bekapcsolódtunk a gyermekétkeztetési és foglalkoztatási akcióba, deportáltak vagyonának mentésébe stb. Hosszú évek után bizalmas közlésből tudtam meg, hogy Danhauser László és az én Budapestről való eltávolításom okai közt szerepelt a túlságosan aktív ifjúsági munka. Ebben az időben egy ifjúsági "Cantate" mozgalom keretében kezdtem a XVI. századi reformáció himnológiájával, liturgiájával és irodalmával foglalkozni. Több mint három évtizeden keresztül szabadnapjaimat és nyári

vakációmát hazai és külföldi levéltári kutatásokkal töltöttem, s irogattam íróasztalom fiókja számára. Klaniczay Tibor — értesülve munkálkodásomról — 1970-ben meghívott a MTA Irodalomtudományi Intézet Reneszánsz-Kutató Csoportja munkatársává. Ettől kezdve a havi üléseken, évi konferenciákon előadásokban számolhattam be munkáimról, tanulmányaim, könyvem az Akadémiai Kiadónál jelentek meg. Jelenleg is ott van nyomdában "Huszár Gál élete, művei és kora" című könyvem, amelyet Klaniczay Tibor szerkesztői jelentésében úgy értékel, hogy a szerző "a magyar reformáció történetének egyik alampívét hozta létre." — Kérdésemre összefoglalóan azt felelhetem: a teológiai tudományos munka valamely ágának művelése nemcsak azért nélkülözhetetlen minden lelkész számára, mert nélkülül gyakorlati munkája is elsekélyesedik, hanem általa szolgálata területét kiterjeszti az egész egyház hasznára.

F. T. FŐ MUNKÁD BEFEJEZÉSE ÉS NYOMOÁBA KERÜLÉSE UTÁN
MILYEN TOVÁBBI TERVEID VANNAK?

B. I. Továbbra is megmaradok választott témámnál, a XVI. századi magyar reformáció történetének kutatásánál. Több cikk, néhány tanulmány és egy Dévai és Sztárai monográfia megírására minden eddigi levéltári dokumentum és irodalom feldolgozásra készen áll. A legfélreértettebb problémákról már pár tanulmányt és könyvet meg is jelentettem. Évek óta hiába keresek fiatal egyháztörténészt, akinek fogyó időm és erőm miatt a teljes anyagot átadhatnám. S van egy becsületbeli adósságom is. Súlyom Jenő egész életében foglalkozott a Confessio Pentalitanával, (Ötvárosi Hitvallás) — őt felvidéki város közös hitvallása. Halála előtt, súlyos szenvedése közben eredményeit vázlatosan összefoglalta, s megállapította, hogy a hitvallás 1560 előtt nem keletkezhetett, s szerzője nem Leonhard Stöckel volt. Egy feljegyzést hagyott hátra: "Kérem Botta Istvánnak átadni. Fejezze be, szerelje fel jegyzetekkel, és kísérelje meg elhelyezni kettőnk neve alatt a Magyar Könyvszemlében. S. J. 76. 11. 13." Azóta, ahogyan saját munkám közben időm engedte, próbáltam a hatalmas jegyzetanyagot megfejteni, vagy újra felkutatni, amely legnagyobb részt saját rövidítésekkel egyszerűsített Gabelsberger gyorsírással van lejegyezve. A nem is egy cikk, hanem egy kisebb könyv terjedelmű munka jórésze még hátra van. — Jelenleg azonban egy rövid kirándulást teszek a XVI. századból a jelenbe. 1989 szeptemberében előadást tartottam Uppsalában az Egyházi Nemzetközi Tanulmányi Ösztályon (KISA): "A magyar állam egyházpolitikája és a lutheránus (evangélikus) egyház 1948-1989-ig." Kérésre ezt most részletesebben kidolgozom, s "Szempontok egy megírandó hazai evangélikus újkori egyháztörténethez" alcímmel szeretném megjelentetni.

F. T. TUDNÁL-E VALAMIT MONDANI AZ ELŐADÁS TÉMAKÖRÉRŐL?

B. I. Talán némileg eligazít, ha a fejezetcímeket felsorolom. 1. A párt ideológiája és politikája. 2. Az egyház autonómiájának megszüntetése. 3. Az igehirdetés és a teológia eltorzulása. 4. A diktatórikus egyházszervezet kiépítése. 5. A jövő irányvonalai. A jelen számunkban megjelenő Zsinati kerekasztal beszélgetéshez azért nem szólok hozzá, mert az 5. fejezetben véleményemet részletesen kifejttem.

F. T. VÉGEZETÜL AZT KÉRDEZEM, HOGY FŐSZERKESZTŐKÉNT MILYEN MEGVALÓSÍTANDÓ CÉLT TARTASZ SZEMED ELŐTT A LAPPAL KAPCSOLATBAN?

B. I. Azt hiszem, hogy ezt nem szükséges részletesen kifejtenem. A Keresztyén Igazság 1989. évi 1-2. számában megjelent az Ordass Lajos Baráti Kör Alapszabálya és a Keresztyén Igazság Szerkesztői beköszöntője. Mindkettő megfogalmazásában én is részt vettem. Céлом ennek nem megváltoztatása, hanem megvalósítása. Erre nézve röviden csupán az alapszabályból szeretnék egy összefoglaló mondatot idézni. Az OLBK és lapja, a K. I. "az egyháznak az evangéliumból fakadó megújulásáért és belső rendjéért, autonómiájáért, a lelkiismereti és vallásszabadságért tevékenykedik."

F. T. KÖSZÖNÖM AZ INTERJÚT.

Botta István könyvei:

Méliusz Péter ifjúsága

A magyarországi reformáció lutheri és helvét irányai
elkülönülésének kezdete.

Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978

Dévai Mátyás, a magyar Luther

Budapest, Ordass Lajos Baráti Kör, 1990

Huszár Gál élete, művei és kora

Budapest, Akadémiai Kiadó

Megjelenés előtt.

Dóka Zoltán dr. Nagy Gyula evang. püspöknek,
1987. március 22-én

Főtisztelendő Püspök Úr!

Egyházunk megújulásának vajdó fájdalmait mélyen átérezve írom ezt a levelet. Tudom, hogy ez a helyzet külön súllyal nehezedik Püspök Úr vállára is. Azt is tudom, hogy a kérdések megoldásához mindnyájunk összefogására van szükség. A magam részéről ezennel kinyilvánítom készségemet erre az összefogásra. Bár a megújulás sok kérdésében eltérnek álláspontjaink, úgy vélem, ha őszintén akarjuk a megújulást, meg is tudjuk találni a hozzá vezető közös utat. Jelen leveletem ennek a gondolatnak a jegyében írom. Néhány javaslatot vázolok, amelyek, ha nem is találhatnak helyeslésre, gondolatokat ébreszthetnek másféle megoldások felé.

1. Egyházunk szervezeti felépítése, amit a múltból örököltünk, véleményem szerint minden szinten elavult és egyre inkább teherre lesz az evangéliumhirdetés, gyülekezetépítés elsőrendű szolgálatában. A népegyházi formák bizonyára még sokáig jellemezni fogják egyházi életünket, de azok a modern élet hatására tudatos formálás nélkül, maguktól is átalakulnak. A tendencia egyik vonását abban látom, hogy a helyi viszonyok és igények mindinkább specializálódnak s ezért egyre szűkülnek azok a területek, ahol egységes, központi modellek alkalmazhatók. Ugyanakkor főként a szórványosodás hatására egyre nő a külső segítség igénye. Ez a folyamat egyre nehezebbé teszi a hagyományos központi irányítást és előbb-utóbb elkerülhetetlen lesz a központi egyeztetést fenntartó decentralizálás. Jobb lenne tehát, ha ennek a tendenciának elébe menne egyházunk és nem a folyamatok kényszere alatt tenne majd elkésett és ezért kevésbé hatékony lépéseket.

E helyzetelemzés hátterén a centralizmusnak ugyanúgy nincs perspektívája, mint az independens modelleknek. Ellenkező úton, de mindkettő szektásodásba vinne. A megoldás lehetőségét egyházmegyei szinten látom. Az esperesi szolgálat vezetési és pásztorolási feladatát kellene hangsúlyosabbá tenni úgy, hogy egy esperesség reális számú gyülekezetet fogjon össze. Ez nagyobb egyházmegyek megosztását is szükségessé tenné. Az esperes mellett egy egyházmegyei adminisztrátor biztosíthatná, hogy az esperesi szolgálat profilja ne a közvetítő adminisztráció, hanem a konkrét helyi viszonyokat pontosan ismerő pásztorolás legyen.

Ez az új hangsúlyú kapcsolatrendszer magával hozhatná, hogy a gyülekezetek szervezeti modellje is átalakulna.

Az anyagi kérdéseket pl. egyházmegyei szinten centralizálni lehetne s egyúttal kiegyenlíteni a differenciákat. Így minden gyülekezet lelki és anyagi élete az egyházmegye közös ügye lenne. Mivel a presbitérium egy letűnt társadalmi közélet negatív vonásaitól sohasem tud egészen megszabadulni, hangsúlytalanná kellene tenni, vagy meg is szüntetni és helyére egy gyülekezeti munkaközösséget állítani olyan tagokkal, akik konkrét szolgálatot végeznek a gyülekezetben. Esperesi közelségből könnyebben felmérhető lenne minden gyülekezet valóságos helyzete mind a lelki "színvonal", mind létszám, mind anyagi tekintetben.

Ez az új súlypontosítás lehetővé tenné a felső vezetés egyszerűsítését is. A két kerület és az Országos Egyház hármas adminisztrációja már régóta irreális. Szükséges, de elégséges is lenne egyetlen vezetési adminisztráció. Külön kérdés ennek a szerkezete. Ez lehetne hagyományos püspökség. De a mai vezetési modellek hátterén tanácsosabb lenne, ha egyházunk a közösségi vezetés modelljére térne át. Ez lehetne egy 5,7 vagy 9 tagú központi egyháztanács, 6 vagy 10 évre választva. Tagjai egyenlő arányban lelkészek és világiak, valamint egy lelkési elnök, akit továbbra is lehetne püspöknek nevezni, de primus inter pares alapon. Az egyik lelkész tag lehetne a tanács ügyvivője. E központi tanács mellett presbitériumként az esperesek és elnöktársaik működnének.

Természetesen tudom, hogy ekkora átalakításhoz zsinatra lenne szükség. De miért ne lehetne zsinatot tartani, ha már tudatosodott bennünk egyházunk "gyökeres belső megújulásának" szükségessége? Ma minden tekintetben rendkívüli időket élünk. Az emberiség alapvető választat, világtörténelmi döntések elé került. A mi egyházi nemzedékünknek is egyre elkerülhetetlenebb lesz önértelmezésünk radikális újragondolása és ebből az alkalmasabb szervezeti felépítés kérdése sem maradhat ki. Minél előbb kezdünk hozzá ehhez az újragondoláshoz - nem várva be a fejlődés kényszerét -, annál jobban, nyugodtabban és hatékonyabban tudnánk dolgozni a jövőnek.

2. Ebben az összefüggésben szeretnék Káldy püspök úrról is megemlékezni. Közismert, hogy az ő püspöki tevékenységének értékelésében másként látok, mint Püspök Úr vagy az esperesi kar. De ez a különbség semmit nem jelent, ha a betegségről van szó. Úgy értesültem, hogy betegsége és a püspöki tisztról való lemondása nagy gondot jelent egyházunk vezetésének. Véleményem szerint nem szabadna erőltetni a lemondását. De ez nem is lenne szükséges, ha a fenti vagy ahhoz hasonló, belső újjászerveződés sokrétű, aprólékos előkészítő munkájához fog-nánk hozzá - egy új püspök választásának előkészítése helyett. Annak kidolgozása, országos megvitatása bizonyára több mint egy évet igényelne és ennyi idő alatt eldőlné az is, hogy Káldy püspök úr felgyógyul-e és szolgálatképes lesz-e újra. Nem

tudom, hogy egy belső újjászerveződést meg lehetne-e beszélni vele. De ha állapota ezt nem engedné meg, akkor annál inkább munkához kellene látni - érintetlenül hagyva az ő tisztát.

3. Mivel az egyház szervezeti felépítésének az a feladata, hogy minél megfelelőbb keretet adjon az evangéliumhirdetésnek, fontosnak tartom, hogy a szervezeti kérdésekkel párhuzamosan intenzív beszélgetés kezdődjék közöttünk a teológiai kérdésekről. A tudományos munka elengedhetetlen feltétele a kritikai distancia önmagunk eredményeivel kapcsolatban is. Ha ezzel az alapállással fogunk hozzá a diakóniai teológia és más fontos teológiai kérdések megbeszéléséhez, akkor bizonyára itt is közelebb jutunk egymáshoz.

4. Végül a kettőnk közötti feszültség feloldásának kérdését is megemlítem. Ez önmagában is jó lenne, de ugyanakkor segítene abban is, hogy Püspök Úr zavartalanul tudjon beszélgetni a Testvéri Szó aláíróival. A magam részéről erre is kész vagyok.

Testvéri köszöntéssel

Dóka Zoltán

Javaslatok (1987)

A magyarországi Evangélikus Egyház Országos Elnökségének,
az Északi és Déli Egyházkerület Elnökségének
az egyházmegye és a gyülekezetek Elnökségeinek,
a Teológiai Akadémia tanárainak és hallgatóinak

Székhelyükön

Kedves Testvéreink!

Istennek adunk hálát azért, hogy egyházunkban egyre általánosabbá válik a megújulás szükségességének tudata. Neki köszönünk meg minden már megtett és induló lépést megújulásunk felé. Ugyanakkor tudatában vagyunk annak, hogy a megújulás munkálása terhet is jelent. Levelünkkel és a benne foglalt javaslatokkal egyfelől részesedni kívánunk a teher hordozásában, másfelől a csoportosulás és széthúzás látszatát is elkerülve együttgondolkodásra, országos beszélgetésre szeretnénk serkenteni. Kérjük Testvéreinket, hogy ilyen lélekkel olvassák írásunkat; örülnénk, ha megírnák véleményüket, és azt az aláírók bármelyikéhez eljuttatnák. Az elnökségeket ezen felül arra is kérjük, hogy ismertessék levelünket az általuk képviselt testületekben. Imádkozzunk együtt a teremő Szentlélekért, mert csak ő újíthat meg bennünket és egyházunkat!

1. Valljuk, hogy a Szentlélek az evangélium által újít meg bennünket. Jézus Krisztus evangéliuma az az isteni erő, amely hitet ébreszt bennünk a kegyelmes, bűnbocsátó Isten iránt. Ez a hit, vagyis az Istennel való személyes közösség az a forrás, amelyből a keresztény - a Krisztust követő - erkölcsiség fakad a földi élet minden területén.

2. Egyházunk megújulásának folyamatában döntőnek tartjuk az imént vázolt összefüggések állandó teológiai vizsgálatát és gyakorlati érvényesítését. Az egyházban minden, ami lényegéhez tartozik, az evangéliumból születik. Ezért az egyház romlásának gyökere mindig az evangélium eltorzításában, vagy központi jelentőségének mellőzésében van. Viszont megújulásának egyetlen lehetősége is az evangéliumhirdetés primátusához való visszatérésben rejlik. Ezért örülünk, hogy egyházunk vezetősége a megújulás érdekében különböző szintű megbeszéléseket tervez alapvető teológiai kérdéseinkről.

3. Mivel az egyház maga is az evangéliumból születik, ezért az egyházi élet súlypontjának is ott kell lennie, ahol az evangéliumot hirdetik. Az egyházban minden akkor van a helyén, - belső rendje, szervezeti felépítése, egész életvitale akkor jó - ha minden a gyülekezetben folyó evangéliumhirdetésre tekint és azt szolgálja.

Meggyőződésünk szerint egyházunk és benne önmagunk megújulását csak evangélium- és gyülekezetcentrikus irányban remélhetjük és munkálhatjuk!

4. Fenti megfontolásaink indítanak bennünket arra, hogy javaslatot tegyünk egyházunk szervezeti felépítésének evangélium- és gyülekezetcentrikus átalakítására.

Gyülekezetünk életkörülményeit vizsgálva két ellentétes tendencia fedezhető fel. Egyfelől a gyülekezetek élete specializálódik. Az eltérő társadalmi, gazdasági sajátosságok hátterén (ipari- és mezőgazdasági vidékek, falu, város, főváros) nő a különbség az egyes gyülekezetek életfeltétele között. Másfelől viszont - főként a szórványosodás miatt - egyre több gyülekezet szorul jelentős segítségre mind lelki, mind anyagi tekintetben. E tendenciák következtében egyre inkább csökken a központi vezetés hatékonysága és nő az az objektív szükség, hogy minden gyülekezet a saját tényleges viszonyai szerint részesedjék a közegyház lelki és anyagi támogatásában, a vele való törődésben.

Ez a helyzet egyre elkerülhetetlenebbé teszi a vezetés központosítását a gyülekezetekhez, vagyis a decentralizálást. A folyamatok ezt előbb-utóbb ki fogják kényszeríteni, de jobb lenne, ha elébe mennénk e várható kényszernek.

Javaslatunk az, hogy egyházunkban a vezetés súlypontját helyezzük át egyházmegyei szintre. Mit jelentene ez az egyházmegye, a gyülekezetek és a felsővezetés számára?

a. Egyházmegyei szinten megváltoznék az esperesi szolgálat profilja. Törekedni kellene arra, hogy az esperes minél kisebb mértékben legyen a felsővezetés közvetítő adminisztrátora. Így fokozottabban lehetne a rábízottak pásztora, aki jól ismeri a lelkészet és a gyülekezeteket, és velük testvéri közösségben tanácsolná és segítené szolgálatukat. Minden adminisztratív jellegű munkát egy, az esperes mellé beosztott egyházmegyei adminisztrátor végezne.

Szükséges lenne a nagyobb egyházmegyek megosztása, hogy egy-egy espereshez reális számú, területileg is reálisan elérhető, azaz ténylegesen pásztorolható gyülekezet tartozzék.

b. A gyülekezetek között új kapcsolatrendszer alakulna ki. Megvalósulna a "testvérgyülekezetek" tényleges értelme: szomszédos gyülekezetek alkotnának egy családot, amelyben mind a lelki, mind az anyagi feladatokat és terheket közösen, egymásért felelősen hordoznák. Például: saját lelkésszel nem bíró gyülekezetekben, de általában is, a szolgálatok elvégzése közös gond lenne; építkezési és egyéb beruházási ügyekben a gyülekezetek egymást támogatnák; a lelkészi fizetések arányosítását már ezen a szinten lehetne kezdeni és a lelkészeknek az általuk pásztorolt gyülekezetektől való közvetlen anyagi függőségét megszüntetni.

Törekedni kellene arra, hogy a presbitérium feladata ne csupán az anyagi és technikai ügyek intézése legyen, hanem - mint a lelkész munkatársi közössége - a gyülekezetek lelki életének szervezésében és irányításában is aktívan vegyen részt. A presbitérium két tagja tarthatná a kapcsolatot az egyházmegyei adminisztrátorral.

E változások alapvető célkitűzése az lenne, hogy a lelkészek minél inkább felszabaduljanak az igehirdetői és pásztori munkára és minél jobban elmélyedjenek a teológia művelésében. A lelkészi munkaközösségeknek tudatosan igyekezniük kellene a lelkészek testvéri közösségének erősítésére és az egymást lelkiileg és gyakorlatilag segítő, közös szakmai továbbképzésre. A kisebb létszám mindkét feladatnak kedvezne.

c. Az evangélium- és gyülekezetcentrikus egyházszervezet kialakítása szükségessé tenné, hogy a két egyházkerületi és az országos egyházi hármas adminisztráció helyébe egyetlen központi adminisztráció lépjen.

Vezető testületként az Országos Presbitérium működne, amelynek tagjai a püspökök, az egyházmenyei elnökségek és az egyházmegyei adminisztrátorok lennének. Ez az Országos Presbitérium meghatározott időre, visszahívhatóan Intéző Bizottságot választana. Az Intéző Bizottság tagjainak számát a szükséges részletfeladatokhoz igazodva kellene meghatározni; mégpedig úgy, hogy minden területnek külön felelőse legyen. Ebben a szervezeti felépítésben a püspökök felszabadulnának sajátos püspöki szolgálatuk végzésére.

5. Az evangéliumra koncentráló új egyházszervezetben az eddiginél is nagyobb figyelmet kellene szentelni a lelkészképzésnek. Már az akadémiai felvételnél jelentősen emelni kellene az alkalmassági vizsga mércéit. A lelkészhiányt nem a színvonal csökkentésével kellene enyhíteni, hanem a kellőképpen felkészített, a lelkészek irányításával és segítségével működő laikus munkások vagy levelező teológiai tanfolyamot végzettek szolgálatba állításával.

A Teológiai Akadémia számára biztosítani kellene a tudományos kutatás teljes szabadságát, ugyanakkor fokozni szellemi kapcsolatát a lelkészekkel. Tartozzék a tanárok feladatkörébe, hogy a teológia minden ágáról szakkönyv jelenjék meg és a nemzetközi kutatással lépést tartó rendszeres tájékoztatás. A lelkészképzés tudományos színvonala érdekében bővíteni kellene az Akadémia világméretű tudományos kapcsolatait. Ugyanakkor ezek javára csökkenteni kellene a reprezentatív jellegű külföldi kapcsolatokat, mivel egyfelől igen költségesek, másfelől többnyire a személyes összeköttetés szintjén maradnak és nem jelentenek valóságos nyereséget a gyülekezetek számára.

Az Akadémiát a tanári kar egyik tagja hivatalból képviselné az Intéző Bizottságban.

6. Egyházunk sajtó- és kiadói munkáját is újra át kellene gondolni a gyülekezeti evangéliumhirdetés szempontjából és érdekében. Erőteljesen és tervszerű következetességgel kellene érvényesülnie benne a tudományos-informatív és a hitébresztő-kérügmaticus szempontnak, megszüntetve a személyi kultusz maradványait és jelentősen redukálva a reprezentatív közléseket. Fontos lenne egyfelől a szerkesztés technikai és teológiai szakszerűségének magasabb szintű biztosítása, másfelől a tudományos és missziói feladatokra figyelő időszerűség. Az ilyen egyházi sajtó csak széles információs bázisra támaszkodó kollektív munka eredménye lehet.

7. Egy minden szempontot és javaslatot szóhoz jutni engedő zsinat tartására érettnnek látjuk az időt. Küldetésünk és egész egyházi életünk alapos teológiai és egyházjogi átgondolása nélkül ismét csak a személycentrikus egyházi élet útvésztoiba tévedünk, és elodázzuk, sőt akadályozzuk a mindnyájunk által szükségesnek tartott valóságos megújulást.

Isten adjon mindnyájunknak erőt, kedvet, világosságot és szeretetet, hogy az evangélium hirdetésére elhívott egyházunk megújulásáért tudjunk együtt imádkozni, együtt gondolkodni és együtt cselekedni!

Budapest, 1987. augusztus hava

Testvéri köszöntéssel:

Dóla Zoltán
Dóla Zoltáné
Endrey László
Héber György
Héber János
H. Nagy Sándor
H. Nagy Sándorné
Narschall Gyula
Németh István
Rozsa János

16 aláírás

A "ROSZIK-PER" TANULSÁGAI

Hely és idő korlátozott volta miatt csak a leglényegesebb ténymegállapításokra szorítkozom.

1. Az ügy "nevesítésére" a körülmények kényszerítettek. Ez a per ugyanis csupán EGY EPIZÓD azon az úton, melyen egyházunk jó ideje halad. Igaz viszont, hogy olyan epizód, melyben halmozottan jelentkeztek a törvénytelenések és törvénytisétek, s mely nagy (sajtó)-nyilvánosságot kapott, nyilvánvalóvá téve a súlyos torzulásokat. Éppen ezért alkalmassá vált arra, hogy érintettek és érdeklődők a per TÉNYANYAGÁRA figyeljenek fel, a TARTALOM legyen a fontos, EGY FOLYAMAT, EGY JELENSÉG kerüljön mérlegre. A per alapjául szolgáló körlevelek utalásszerűen tartalmazzák is ennek a folyamatnak néhány jellemző elemét, azonban éppen az állítások igazságtartalmának érdemi vizsgálata maradt el. Így az a látszat keletkezett, mintha egyházunknak csak ez az egy kínos problémája volna, — "egy kellemetlen ember méltatlan személyi piszkálódása", — melyet ha így-úgy "megoldunk", elvégeztük a kényszerűen ránk szakadt elvi és gyakorlati tisztázódás feladatát. Egyazon lendület szöveg alá söpört nyugdíjazásoktól kezdve választásokon keresztül a "Bartha-ügyig" számos megoldatlan kérdést. Történelmi tapasztalat, hogy a "nevekhez" óhatatlanul kapcsolódó szimpátia, illetve antipátia általában mindig, így most is, kiváló lehetőséget kínál az ellentétes előjelű hangulatkeltésre, ezzel együtt az ügyek valós tartalmának elfedésére.

2. Az ügy lényege két állítás: dr. Harmati Béla püspöksége illegitim, ebből következőleg az engedelmesség igénylése megalapozatlan. Ezt a kettős állítást kellett (volna) az illetékes bíróságoknak megvizsgálniuk.

3. A bíróságok ítéleteinek teljes szövege nem került a nyilvánosság elé. Az I. fokú ítéletet a Magyar Nemzet (1990. okt. 13.), a II. fokú ítéletet az Evangélikus Élet (1991. febr. 3.) ismertette bő kivonatban, többé-kevésbé hűségesen. Részletes elemzésük elkészült ugyan, de nem fér lapunk profiljába és keretei közé. Ráadásul egy fontos dokumentum, a II. fokú tárgyalás hivatalos jegyzőkönyve cikkem írásakor (1991. április!) még nem készült el. Így is megállapítható azonban, hogy az I. fokú ítélet szakszerűtlen, elfogult és hibás. Elég csak arra utalni, hogy I. fokon a legsúlyosabb, II. fokon viszont a legenyhébb büntetés kiszabását látta indokoltnak a bíróság. Az alapkérdés pedig mindkét esetben az 1987-es püspök-választás "törvényessége" volt. Bár II. fokon legalább kísérlétezt tett rá, nem sikerült "pozitív megoldást" kiagyalnia. Ezt éppen a tények zárják ki: a kerületi presbitérium KÉT

jelöltet állított, (holott az állam "előzetes hozzájárulása" csak EGY személyre szólt), így megsértette az 1957/22. tvr-t és az ET I. 5. §. 2. pontját. A tényeket lehet elhallgatni, de nem lehet megváltoztatni.

4. Az ügyeket emberek képviselik. Egyházi ügyeinket is. A személy ugyan másodlagos, magatartása mégsem mellékes. A küzdelemben mindig Isten Igéje a mérvadó, mely szerint annak "a hit (és nem a politikum) szabályai szerint kell folynia". A hamisság ellen és az igazságért folyó viaskodás során hibát követett el a képviselőlelkész is akkor, amikor akciójának a világban elnyert tisztével remélt nagyobb nyomatékot adni. Nekünk sem igényünk, sem szükségünk nincs ilyen "segédcsapatokra". Beérjük azzal a bizonyossággal, hogy "küzd velünk (értünk, Egyházáért) a Hős Vezér, Kit Isten rendelt nekünk".

5. Csak a per zárult le. Kínzó egyházi kérdéseink nyitva maradtak. Az igazság diadala még késik.

(id. MAGASSY SÁNDOR)

A zsinat tartama alatt, előreláthatólag ez év szeptemberében jelenik meg

DR. BOLERATZKY LÓRÁND

"A magyar evangélikus egyházjog alapjai és jogforrásai"

c. kb. 200-250 oldalas munkája, amely

az egyház keletkezésével, az őskeresztyén egyházzal, a római katolikus, a református és evangélikus egyházfogalommal (teológiai, szociológiai és jogi), a jog, és egyházjog fogalmának meghatározásával, továbbá az egyházjog tudományával, irodalmával és történetével foglalkozik. A munka második felében részletesen tárgyalja az egyházjog forrásait és azt a kérdést vizsgálja, hogy mennyiben tekinthetők jogforrásnak a Biblia, a hitvallási iratok és a keresztény erkölcs szabályai, majd az egyházi autonóm jogforrásokkal, az állami jogforrásokkal és az állam és az egyház közti szerződéskötelességgel foglalkozik, végül pedig az egyházi jogszabályok személyi, területi, időbeli és tárgyi érvényességi körét ismerteti.

Az egyház alkotmányával foglalkozó II. rész a zsinati törvények megalkotása után jelenik meg.

Más most felhívjuk a munkára a figyelmet arra tekintettel is, hogy az utolsó összefoglaló egyházjogi munka Mikler Károly tollából 1906-ban jelent meg.

EGY INTERDIKTUM TÖRTÉNETE

Egy olyan esetről szeretnék megemlékezni, — mielőtt ez teljesen feledésbe merülne, — melyről annakidején a nagy nyilvánosság előtt nem számoltak be, hanem csak suttogva lehetett egyes részleteket hallani.

Több mint tíz évvel ezelőtt, 1977 őszén történt. Terray László norvégiai lelkész, missziói igazgató, a Norvég Evangélikus Missziói Tanács elnöke és két rádiomisszionárius, — akik egyike a Norea Rádió igazgatója, a másik pedig alkalmazottja volt, néhány napos látogatásra Budapestre érkezett. Terray László egyik Ordass püspöknél tett látogatása során közölte azt a szándékát, hogy Lupták Gyula nyáregyházi lelkészt is szeretné felkeresni azzal a céllal, hogy egyháztörténeti munkájához adatokat gyűjtson. Ordass püspök ezt a tervet megírta Lupták Gyulának. Erről azonban a politikai rendőrség tudomást szerzett. Utólag minden kétséget kizáróan megállapítható volt, hogy a hatóság csak a levél ellenőrzése útján szerezhette tudomást a látogatásról, amelynek egyébként minden mozzanatát figyelte a rendőrség, így többek között a nagybörzsönyi kiránduláson résztvevő gépkocsikat és annak utasait is.

A nagybörzsönyi látogatásnak az volt a célja, hogy a norvég vendégek megtekinthessék az evangélikus templom színes ablakait, melyet a Norvégiából Szobra települt Gregersen család készíttetett. Búcsúzáskor a lelkész a nagybörzsönyi gyülekezet néhány oldalas sokszorosított történetét adta át a vendégeknek.

Sor került aztán a nyáregyházi látogatásra is, ahol Lupták Gyula egy Káldy Zoltánnak írt levélmásolatot adott át Terray Lászlónak. A levélben Lupták Gyula az emlékezetes fóti üggyel (1963) kapcsolatos állásfoglalását indokolta meg. A levél szövegét egyébként Szépfalusi István az "Önéletrajzi írások"-ban utóbb leközölte (II. k. 993-997. l.)

Terray Lászlónak én is átadtam egy tanulmányomat, amelyen nem tüntettem fel a nevemet. Ez a tanulmány az állam és az evangélikus egyház közötti viszonyt tárgyalta, pontonként kimutatva, hogy az állam és az evangélikus egyház között 1948-ban aláírt Egyezmény által biztosított jogok közül gyakorlatilag alig valósult meg valami.

Azután eljött a hazautazás ideje. A ferihegyi repülőtéren már várták Terray Lászlót, s az ellenőrzés során iratait, — köztük több személyes jellegű norvég nyelvű jegyzetét —, elvették és közölték, hogy ezeket a Belügyminisztériumhoz fogják felterjeszteni. A norvég rádiomisszionáriusok egy korábbi repülőjáratral utaztak, náluk nem került sor személyi motozásra.

Pár hét múlva Káldy püspök — hivatkozva az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének közlésére — a lelkészek előtt beszámolt Terray László "államellenes" lépéséről és őt a történetek alapján a szocializmus ellenségének kiáltotta ki. Lupták Gyulát

rövidesen nyugdíjazták, s az elkobzott tanulmány szerzője, azaz személyem iránt belföldön és külföldön egyaránt érdeklődtek. A gyanú Ordass püspökre terelődött, de mivel konkrét bizonyíték nem merült fel, ellene nem került sor lépésekre.

Ordass püspök erkölcsi mentalitására jellemző, hogy amikor lehetségesnek tűnt, hogy a cikk szerzőjét zaklatni fogják, felajánlotta, hogy a tanulmány szerzőségét magára vállalja, annál is inkább, mivel a cikkben foglaltakkal teljesen egyetértett. Ünzetlen testvéri ajánlatát elhárítottam.

Annyi tény, a fenti ügyek hónapokig történő felszínen tartása és Lupták Gyula nyugdíjaztatása Ordass püspököt is aggodalommal töltötte el és nem zárható ki, hogy mindez hozzájárult hamarosan bekövetkező halálához.

Terray László az eset után közös svéd barátunk, Harry Johanson útján személyesen is tájékoztatott bennünket a történetekről, ő maga pedig a norvég külügyminisztériumnál tiltakozott a magyar hatóságok eljárása ellen, amely éles ellentétben állt a Helsinkii Egyezményvel.

Az is tény, hogy Terray László ezt követően több mint tíz évig nem kapott beutazási vízumot, még édesanyja temetésére sem engedték haza, kivételt csak a hivatalos minőségben tett utazásával kapcsolatban tettek, a Lutheránus Világszövetség intervenciójára.

Az interdiktum évek hosszú során át megterhelte a magyar-norvég egyházi kapcsolatokat. Ez abban is megmutatkozott, hogy Káldy Zoltán hivatalos norvég meghívást sohasem kapott. Terray László beutazását tiltó, a nemzetközi egyezmények megsértését jelentő intézkedések megszüntetésére végül is 1988-ban került sor, a norvég egyház vezetőinek és Pátkai Róbertnek, a Nagy-britanniai Lutheránus Tanács elnökének kezdeményezésére.

BOLERATZKY LÓRÁND

BARTHA ISTVÁN budapesti olvasónk 1990. december 5-én kelt levelében írja, hogy az első öt számunkat "az első betűtől az utolsóig" elolvasta s örvendezett lapunk "friss, evangéliumi, lutheránus hangján". A 6. és a 7. szám írásainak már nem tudott igazán örülni, a hangunk most már "csak" ugyanaz, mintha bekapcsolnának egy magnót. A nosztalgikus hangvétel vagy a jogászai eszmefuttatások helyett Lutherre mint élő személyre hívja fel a figyelmünket, s Luther igazi követésére, ami élő kapcsolatot az Örökkön Örökké Élővel. Tanácsait köszönjük, s reméljük, hogy írásainkkal a jövőben kevesebb csalódást fogunk okozni. Konkrét észrevételeire számítunk ezentúl is.

KÉRI ILONA bonyhádi olvasónk 1991. február 19-én kelt levelében arról ír, hogy megdöbbenett a Hit gyülekezetéről szóló film. A műsorban megszólaló Iványi Gábornak a történelmi egyházakat bíráló hangját igaztalannak véli. Kéri, hogy foglalkozzunk a rajongó, szektás jelenségekkel. Ne csak a belső viszályok ismertetését tegyük lehetővé, hanem a kívülről érkező veszélyekre is hívjuk fel a figyelmet. Tanácsát köszönjük, a szerkesztői előszóban utaltunk rá, hogy hamarosan foglalkozni fogunk a kérdéssel.

KÁLOI LAJOS budapesti olvasónk 1991. április 11-én kelt a levelében a "harmadik egyházi úttal" kapcsolatos beszélgetésünkhöz szól hozzá. A mellékelt írását sajnos nem tudjuk közölni, noha szempontját fontosnak érezzük, miszerint a beszélgetésben jobban kellett volna figyelni arra, hogy "mit nyújtott az egyház az egyszerű egyháztagoknak" a megpróbáltatás óráiban. Sajnáljuk, ha hozzászólásainkból nem az derült volna ki, hogy mi is az evangélium hirdetését tartjuk az egyház elsődleges feladatának. Ittész Gábor hozzászólásából nyilvánvaló, hogy Ordass Lajos is így látta (16. old.), s ő egyúttal a hitvallási irataink értelmében is cselekedett, amikor az üldöztetés idején a hit szempontjából egyébként másodlagos dolgokat (így az intézményeket) ugyanúgy védelmezte, mintha azok elsődleges dolgok lettek volna. Érettünk, "egyszerű egyháztagokért" cselekedett és szenvedett. Ennek felismerése és vállalása erőt adhat ahhoz a bizodalomhoz, hogy az egyéni életünkben valóban nélkülözhetetlen újjászületésen túl, a megújulás egyházunk számára is lehetséges, minden romlás ellenére. Örülünk, hogy egyetértünk abban, hogy csak egy út létezik. Felhívjuk a figyelmét arra, hogy a 19. oldalon különbséget tettünk "alkalmi kompromisszum" és a "lelkiismerettel való megalkuvás" között. Az előbbi belefér az útba, az utóbbi viszont letérés a "sola via"-ról.

(fel.szerk.)

A Keresztyén Igazság 10. számának szerkesztői előszavában arról olvasunk, hogy a két évvel ezelőtt indult független evangélikus folyóiratnak a jövőben lesz külön főszerkesztője és felelős szerkesztője. A szerkesztők a kezdeti célkitűzésen nem akarnak változtatni, hanem azok megvalósítását tűzik ki célul. Meditációként Kapi Béla egykori dunántúli püspöknek egyházkerületének felosztásáról szóló vízióját olvashatjuk. A szerkesztői kerekasztaltéma: "Mit várok/várnék a zsinattól?" A beszélgetés résztvevői felidézik Luthernek a zsinat halogatásáról szóló, mára nagyon aktuálissá vált gondolatait. A hozzászólók általában úgy vélik, hogy egyházunkra a "megkésztett zsinat" terhe nehezedik. A tanulmányok között Eduard Schweizer svájci teológusnak a protestáns értelemben felfogott lelkeszi szolgálat újszövetségi alapjait tárja fel. Ifj. Fabiny Tibor a bibliai szövegek értelméről, s ezen belül az ún. *sensus plenior* ("teljesebb értelem") problémájáról ír. Élő Tanúk c. rovatunkban interjú hangzik el Botta István nyug. lelkeszről és egyháztörténésszel főszerkesztővé történt megválasztása alkalmából. Az interjúban többek között hallunk Ordass püspökkel való kapcsolatáról és a magyar reformáció történetéről szóló kutatásairól, az elkészült és készülő könyveiről. A Dokumentumok között két 1987-ben készült írást közlünk. Az első Dóka Zoltán írta dr. Nagy Gyula püspöknek, a másodikat pedig lá lelkesz és világi írta az egyház akkori vezetésének. A lelkesz, s majd a tizenhat aláíró 1987-ben érettnék érezte az időt arra, hogy az evangélikus egyházban zsinatot tartsanak. Széljegyzetek c. rovatunkban id. Magassy Sándor a "Roszik-per" tanulságairól, Boleratzky Lóránd pedig egy 1977-ben történt eseményről számol be.

Im Redaktionsvorwort der 10. Folge der Zeitschrift Keresztyén Igazság ist zu lesen, dass die vor zwei Jahren gegründete unabhängige evangelische Zeitschrift zukünftig einen eigenen Chef – und verantwortlichen Redakteur erhält. Die Redakteure wollen an den ursprünglichen Zielsetzungen nichts ändern, sie setzen sich vielmehr deren Verwirklichung zum Ziel. Als Meditation finden wir die Vision des einstigen Bischofs von Transdanubien Béla Kapi über die Aufteilung seines Kirchendistriktes. Das Thema des Runden Tisches der Schriftleitung lautet: "Was erwarte ich, was würde ich von der Synode erwarten?" Die Teilnehmer am Gespräch erinnern an die heute so sehr aktuellen Gedanken Luthers über die Verzögerung der Synode. Die Diskussionssteilnehmer vertreten im allgemeinen die Ansicht, dass unsere Kirche unter der Last der "verspäteten Synode" leidet. Unter den Studien werden die neutestamentlichen Grundlagen des im protestantischen Sinne aufgefassten Seelsorgedienstes des Schweizer Theologen Eduard Schweizer erörtert. Tibor Fabiny jun. schreibt über den Sinne der Bibeltex te und innerhalb dessen über das Problem des sog. *Sensus plenior* ("vollständigerer Sinn"). In unserer Rubrik Lebendige Zeugen ist ein Interview mit dem Pfarrer i.R. und Kirchenhistoriker István Botta, anlässlich dessen Wahl zum Chefredakteur zu lesen. Im Interview hören wir von seiner Beziehung zu Bischof Ordass, seinen Forschungen auf dem Gebiet der Geschichte der ungarischen Reformation, so wie von seinen erschienenen und derzeit in Arbeit befindlichen Büchern. Unter den Dokumenten veröffentlichen wir zwei Schiften aus dem Jahre 1987. Die erste wurde von Zoltán Dóka an den Bischof dr. Gyula Nagy gerichtet, die

TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓK

zweite schrieben der damaligen Kirchenleitung 16 Pfarrer und weltliche Gemeindeglieder. Pfarrer Dóka und nachher die 16 Unterzeichner erachteten im Jahre 1987 die Zeit für gekommen, dass in der evangelischen Kirche eine Synode einberufen werde. In der Rubrik Randbemerkungen berichtet Sándor Magassy sen. über die Lehren des "Roszik Prozesses", Lóránd Boleratzky hingegen über einen Vorfall vom Jahre 1977.

The tenth issue of the journal begins with an editorial announcing the setting up of an "Editor-in Chief" and a Responsible Editor. The purpose of the editors is not to change but to accomplish the original programme of the journal. As a meditation we present the shocking vision of Béla Kapi, once the Bishop of the "Győr-Ménfőcsanak Diocese" (Western Hungary) about the administrative dissolving of the diocese. The subject of the round-table editorial is "What do I (would I) expect from the Council of the church? The participants recall Luther's most up-to-date words about the prolongation of the Council. Those involved in the conversation tend to agree that the church's present burden is the "belated Council". Among "Studies" we find a paper by the Swiss theologian Eduard Schweizer about the New Testament dimensions of the ministry. Tibor Fabiny Jr presents a study on the meaning of biblical texts with a particular focus on the question of *sensus plenior* (fuller sense). In the section "Living Witnesses" there is an interview with István Botta, a retired pastor and church historian, and now the Editor-in-chief of the journal. In the interview we hear about his connections with Bishop Ordass, about his research into the history of the Hungarian Reformation, about his published books and his works-in-progress. We publish two documents both written in 1987. The first was written by Pastor Dóka to Bishop Nagy and the second one is a proposal signed by 16 clergymen and laymen. Both documents demonstrate that the time was ripe for a council in 1987. In the "Marginal Notes" Sándor Magassy comments on the consequences of the recent "Roszik-trial". Lóránd Boleratzky recalls the unhappy memories of an episode about the visit of László Terray to Hungary in 1977.

E SZÁMUNK SZERZŐI

Boleratzky Lóránd ny. ügyvéd	- Budapest
Botta István ny. lelkes	- Budapest
Dóka Zoltán lelkes	- Hévízgyöck
ifj. Fabiny Tibor adjunktus	- Budapest
Ittész Gábor lelkes	- Győr
Ittész János lelkes	- Kőszeg
+ Kapi Béla	
Schweizer, Eduard egyet. tanár	- Svájc

Magyarországi Evangélikus Egyház
Országos Elnökségének

Ikt. sz.: 30/91. sz.

1085 BUDAPEST, Üllői út 24.

Tisztelt Országos Elnökség!

Az Országos Elnökség nevében dr. Frenkl Róbert aláírásával "informális zsinati megbeszélésre" kaptunk meghívást. Hivatkozással a 90/91. sz. alatt küldött meghívójukra az ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR és a KERESZTYÉN IGAZSÁG meghívottjai nevében a következő elhatározásunkat kívánjuk szíves tudomásukra hozni:

Igazságtalannak és méltánytalannak találjuk, hogy dr. Dóka Zoltán neve nem szerepel a meghívottak között. Köztudomású, hogy a zsinat gondolatát elsőként 1987-ben dr. Dóka Zoltán vetette fel. Az Egyházvezetőség akkor ettől mereven elzárkózott. Dr. Dóka Zoltán azóta is töretlenül küzdött egy igazságos reform-zsinat ügyéért. Meghívásuknak csak akkor tudunk eleget tenni, ha az Országos Elnökség dr. Dóka Zoltánt hivatalosan is meghívja, s ha ezek után a meghívást ő is elfogadja.

Budapest, 1991. május 17-én.

id. Kendeh György
az Ordass Lajos Baráti Kör
titkára

Botta István
a Keresztyén Igazság
főszerkesztője